

Τ. Ε. Ι. Π Α Τ Ρ Α Σ

Ε Χ Ο Λ Η Σ. Δ. Ο.

Ε Μ Η Μ Α Λ Ο Γ Ι Σ Τ Ω Ν

2011
X
Bub

Π Τ Υ Χ Ι Α Κ Η Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

Θ Ε Μ Α : Τ Ο Κ Ε Ρ Δ Ο Σ Κ Α Ι Ο Υ Π Ο Λ Ο Γ Ι Σ Μ Ο Σ Τ Ο Υ Σ Τ Α

Ο Ι Κ Ο Ν Ο Μ Ι Κ Α Σ Υ Σ Τ Η Μ Α Τ Α Κ Α Π Ι Τ Α Λ Ι Σ Μ Ο Υ

Σ Ο Σ Ι Α Λ Ι Σ Μ Ο Υ

Ο Ι Μ Ε Τ Ε Χ Ο Ν Τ Ε Σ

Γ Ο Υ Β Η Ν Α Υ Σ Ι Κ Α

Κ Ο Ρ Κ Ο Τ Σ Ε Λ Ο Υ Ε Υ Α Γ Γ Ε Λ Ι Α

Ο Υ Π Ε Υ Θ Υ Ν Ο Σ Κ Α Θ Η Γ Η Τ Η Σ

Α Λ Ε Ξ Ο Η Ο Υ Λ Ο Σ Α Ν Δ Ρ Ε Α Σ

Π Α Τ Ρ Α 1990

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	1058
----------------------	------

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας:

Α Ν Α Γ Ν Ω Ρ Ι Σ Η

Η σελίδα αυτή αφιερώνεται σε όλους
όσους βοήθησαν με υλικό, βιβλία
και συμπαράσταση για την πραγματο-
ποίηση της πτυχιακής αυτής.

Ιδιαίτερα ευχαριστούμε τον υπεύθυνο
καθηγητή κύριο Αλεξόπουλο Ανδρέα
για τη βοήθεια και τη συμπαράστασή
του.

III ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

IV ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

- I Εισαγωγή
- 2 Βασικές λειτουργίες και θεσμικά πλαίσια οικονομικών συστημάτων
- 3 Έννοια πηγές, μορφές κέρδους.
- 4 Μορφές οργάνωσης της οικονομίας (ατομική-κοινωνική-προγραμματική)
- 5 Διάφορες απόψεις για το κέρδος
- 6 Το κέρδος από τη σκοπιά της Μαρξιστικής Ανάλυσης
- 7 Το κέρδος και ο υπολογισμός του στις διάφορες μορφές οργάνωσης της αγοράς.
- 8 Τρόποι υπολογισμού του κέρδους

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

- I Εισαγωγή
- 2 Γενικά χαρακτηριστικά σοσιαλιστικής οικονομίας
- 3 Έννοια , σκοπός, συντελεστές και ρόλος του κέρδους στον οικονομικό μηχανισμό
- 4 Διαδικασία υπολογισμού του κέρδους
- 5 Θεσμοί οργάνωση και οικονομικός σχεδιασμός της Σοβιετικής Ένωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η πτυχιακή εργασία με θέμα " το κέρδος στα οικονομικά συστήματα καπιταλισμού-σοσιαλισμού και ο υπολογισμός του " αποτελεί μελέτη, για τη λήψη πτυχίων του τμήματος Λογιστών της Σχολής Σ.Δ.Ο. του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

Η εργασία αυτή σχεδιάστηκε με ιδιαίτερη μεθοδικότητα και φροντίδα , για την όσο δυνατό απλή διατύπωση των διάφορων πτυχών του θέματος. Για το λόγο αυτό, χωρίζουμε την εργασία σε δύο τμήματα.

Στο πρώτο γίνεται αναφορά για το κέρδος και τον προσδιορισμό του στο καπιταλιστικό σύστημα. Στο τμήμα αυτό διατυπώνονται οι έννοιες , οι πηγές και οι μορφές του κέρδους. Αναφέρονται οι μορφές οργάνωσης της οικονομίας. Στο τμήμα αυτό παρατηρούμε το κέρδος σε σχέση με το κόστος, σε σχέση με την κίνηση των αξιών. Αναφέρουμε επίσης διάφορες απόψεις για το κέρδος σαν αμοιβή επιχειρηματικών καινοτομιών, το κέρδος σαν αμοιβή για κίνδυνο από αβεβαιότητα, το κέρδος σαν εκμετάλευση των εργατών από τους εργοδότες.

Στη συνέχεια της εργασίας αναλύουμε το κέρδος στις μορφές αγοράς: Πλήρη Ανταγωνισμό, Μονοπώλιο, Κρατικά Μονοπώλια, Ολιγοπώλιο, Μονοπωλιακό Ανταγωνισμό.

Κλείνουμε το τμήμα αυτό με τις μεθόδους υπολογισμού του κέρδους στο σύστημα της καπιταλιστικής οικονομικής οργάνωσης.

Το δεύτερο τμήμα της πτυχιακής έχει σκοπό, να εξετάσει το κέρδος στο σύστημα της σοσιαλιστικής οικονομίας.

Αρχικά γίνεται αναφορά στα γενικά χαρακτηριστικά της σοσιαλιστικής οικονομίας, στη συνέχεια αναλύουμε το σκοπό και το ρόλο του κέρδους στον οικονομικό μηχανισμό του συστήματος αυτού.

Ακολουθεί η διαδικασία υπολογισμού του κέρδους και κλείνουμε το θέμα με αναφορά στους θεσμούς , την οργάνωση και τον οικονομικό σχεδιασμό της Σοβιετικής Ένωσης. Η χώρα αυτή μπορεί να μην είναι πανομοιότυπη με τις υπόλοιπες σοσιαλιστικές χώρες, αλλά παρουσιάζει τη χρονικά μεγαλύτερη σε σύγκριση με τις άλλες χώρες, στάση σταθεροποίησης των βασικών χαρακτηριστικών της μορφής της οικονομίας που εξετάζουμε στο θέμα μας.

Β Ι Σ Τ Α Γ Ω Γ Η

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (ΓΕΝΙΚΑ)

Επειδή υπάρχει ανεπάρκεια στα παραγωγικά μέσα, η συμβίωση των ατόμων στην κοινωνία απαιτεί, την ύπαρξη οικονομικής οργάνωσης δηλ. κάποιου οικονομικού συστήματος που να καθορίζει τις σχέσεις των ατόμων. Κατά συνέπεια σαν οικονομικό σύστημα μπορεί να ορισθεί το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν την παραγωγή και την διανομή των αγαθών.

Γίνεται φανερό ότι αν τα αγαθά βρίσκονται σε αφθονία δεν θα υπήρχε ανάγκη για οικονομική οργάνωση, αφού κάθε άτομο θα μπορούσε να ικανοποιήσει τις ανάγκες του χωρίς να έρθει σε προστριβές με τα υπόλοιπα άτομα της κοινωνίας. Έτσι τα ελεύθερα αγαθά όπως ο αέρας, το ηλιακό φως κ.λ.π. δεν έχουν ανάγκη από οικονομική οργάνωση.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Κάθε οικονομικό σύστημα ανεξάρτητα από τους θεσμικούς παράγοντες και τους περιορισμούς, κάτω από τους οποίους λειτουργεί, πρέπει να έχει μηχανισμούς που να ευθύνονται για την λύση τεσσάρων βασικών προβλημάτων, τα οποία προσδιορίζουν τις βασικές λειτουργίες του οικονομικού συστήματος. Η λειτουργία του οικονομικού συστήματος δίνει απάντηση στα ακόλουθα ερωτήματα:

Τι θα παραχθεί ;

Πώς θα παραχθεί ;

Πώς θα διανεμηθεί ;

Πώς αξιολογούνται οι τωρινές ανάγκες σε σχέση με τις μελλοντικές ;
Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά διαφέρουν σημαντικά στα διάφορα συστήματα, γιατί αντιστοιχούν στις μεθόδους λειτουργίας του κάθε συστήματος.

Οι σύγχρονες προηγμένες χώρες του κόσμου εκτελούν βασικές λειτουργίες που λύνουν το οικονομικό πρόβλημα βασισμένες στο σύστημα που χαρακτηρίζεται ως μεικτή οικονομία ή στο σύστημα που χαρακτηρίζεται σοσιαλιστικό.

Μπορούμε να πούμε ότι η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στα δύο συστήματα οργάνωσης της οικονομίας βρίσκεται στο ότι στη μεικτή οικονομία η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής (κεφαλαίου και φύσεως) σε άτομα, ενώ στη σοσιαλιστική οικονομία η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής ανήκει στην πολιτεία.

Βέβαια στη μεικτή οικονομία ένα μέρος, μεγάλο πολλές φορές της παραγωγής γίνεται η ελέγχεται από κρατικές επιχειρήσεις όπως π.χ. μεταφορές ή επικοινωνίες ή παραγωγή ορισμένων βασικών πρώτων υλών κ.λ.π. Στις σοσιαλιστικές οικονομίες εξάλλου τα άτομα, σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν δικαίωμα παραγωγής για λογαριασμό τους όπως π.χ. στις αγροτικές περιοχές η αγροτική οικογένεια μπορεί να κατέχει ένα μικρό κομμάτι γης που χρησιμοποιεί για ιδιωτική παραγωγή και ανταλλαγή. Η θεμελιώδη όμως διαφορά εξακολουθεί να βρίσκεται στον τρόπο κατοχής των μέσων παραγωγής.

Από τη βασική αυτή διαφορά προκύπτουν οι μεγάλες διαφορές ως προς τον τρόπο με τον οποίο λύνονται τα προβλήματα που αναφέρονται πιο πάνω.

Γενικότερα παρατηρούμε ότι η μεικτή οικονομία βασίζεται ουσιαστικά στους μηχανισμούς της ελεύθερης αγοράς δηλαδή της προσφοράς και ζήτησης ενώ η σοσιαλιστική βασίζεται στον προγραμματισμό της οικονομίας.

ΕΘΝΟΙΣΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΕΡΔΟΥΣ

Κάθε επιχείρηση έχει αντικείμενο την παροχή χρησιμότητας με κάποια μορφή. Η παροχή αυτής της χρησιμότητας διαπιστώνεται από το κέρδος που πραγματοποιεί η επιχείρηση.

Η σημασία, η ανάλυση και ο υπολογισμός του κέρδους, εξαρτώνται αποφασιστικά από τη μορφή οργάνωσης της οικονομίας.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ

Οι κυριώτερες μορφές της οικονομικής οργάνωσης είναι οι εξής η ατομιστική οργάνωση και η κοινωνιστική οικονομική οργάνωση. Βέβαια οι μορφές αυτές της οργάνωσης δεν παρουσιάζονται απόφτες αλλά με διάφορες παραλλαγές.

Η ΑΤΟΜΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Το βασικό χαρακτηριστικό της ατομικής οργάνωσης της οικονομίας είναι ότι τα προβλήματα παραγωγής και διανομής των αγαθών λύνονται αυτόματα με τον μηχανισμό των τιμών. Το κράτος παραμένει αμέτοχο κατά βάση στη λειτουργία της οικονομίας και αφήνει τα άτομα ελεύθερα να παράγουν και να καταναλώνουν, όπως αυτά θέλουν. Επειδή έχει αυτό το χαρακτηριστικό ή ατομιστική οργάνωση γιαυτό και το σύστημα λέγεται ελεύθερης οικονομίας.

Η λειτουργία του συστήματος της ατομιστικής οργάνωσης της οικονομίας βασίζεται σε δύο βασικές αρχές: 1) της αρχής της ατομικής

ιδιοκτησίας και λητσαρχής της ελεύθερης οικονομικής πρωτοβουλίας.

Η ατομική ιδιοκτησία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση ικανοποιητικής λειτουργίας του συστήματος της ελεύθερης οικονομίας. Γιατί αφού η παραγωγή στηρίζεται στην πρωτοβουλία των ατόμων που έχουν σαν κίνητρο το κέρδος και την οικονομική δύναμη σημαίνει ότι αν δεν εξασφαλιστεί σ' αυτά η ιδιοκτησία των παραγωγικών μέσων και του κέρδους, το κίνητρο της παραγωγικής δραστηριότητας θα πάψει να υπάρχει.

Η δεύτερη αρχή πάνω στην οποία στηρίζεται το σύστημα της ελεύθερης οικονομίας δηλ. η ελευθερία της οικονομικής πρωτοβουλίας σημαίνει ότι τα άτομα παίρνουν ελεύθερα τις οικονομικές τους αποφάσεις.

Η οικονομική ελευθερία εκφράζεται σε δύο βασικούς τομείς στην ελευθερία της παραγωγής και της εργασίας και στην ελευθερία της καταναλώσεως.

Η ελευθερία της παραγωγής και της εργασίας σημαίνει ότι κάθε άτομο είναι ελεύθερο να επιλέγει το επάγγελμα που του αρέσει, να ιδρύσει οποιαδήποτε επιχείρηση και να αποφασίζει ελεύθερα για το πως, τι και πόσο θα παράγει. Η ελευθερία της καταναλώσεως σημαίνει ότι τα άτομα κατά τη θέλησή τους μπορούν να διαθέτουν το εισοδήμα τους.

Είναι φανερό ότι το σύστημα της ατομιστικής οργάνωσης δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στην πράξη όπως διατυπώνεται στη θεωρία, γιατί ούτε απόλυτη ελευθερία παραγωγής και καταναλώσεως υπάρχει, ούτε και το σύστημα των τιμών μπορεί να λειτουργήσει ικανοποιητικά. Έτσι το σύστημα αυτό στην πράξη λειτουργεί με διάφορες παραλλαγές ανάλογα με το βαθμό κρατικού παρεμβατισμού που υπάρχει σε κάθε οικονομία.

Κοινωνιστική Οργάνωση

Το βασικό χαρακτηριστικό του συστήματος της κοινωνιστικής οργάνωσης είναι η κοινωνική ισότητα των ατόμων. Για να πετύχει όμως ο σκοπός αυτός το σύστημα απαιτεί την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας τουλάχιστο στα μέσα της παραγωγής και την κοινωνικοποίησή τους. Σαν συνέπεια αυτής της αρχής είναι η ανάληψη από το Κράτος όλων των αποφάσεων που αναφέρονται στον τρόπο παραγωγής και διανομής των αγαθών και κατά συνέπεια η κατάργηση του δεύτερου χαρακτηριστικού της ατομιστικής οργάνωσης δηλ. της οικονομικής ελευθερίας.

Στο σύστημα της κοινωνικής οργάνωσης ο μηχανισμός των τιμών στην αγορά δεν υπάρχει και οι τιμές των αγαθών προσδιορίζονται

από την κεντρική εξουσία με βάση τα προγράμματα παραγωγής. Επειδή κάθε οικονομική δραστηριότητα στο σύστημα της κοινωνιστικής οργανώσεως αποφασίζεται και ελέγχεται από το Κράτος γιαυτό και το σύστημα αυτό ονομάστηκε σύστημα κατευθυνόμενης οικονομίας.

Π ρ ο γ ρ α μ μ α τ ι κ ή ο ι κ ο ν ο μ ί α

Ανάμεσα στις δύο αντίθετες μορφές οικονομικής οργάνωσης που αναπτύχθηκαν παραπάνω υπάρχουν και άλλες ενδιάμεσες μορφές οργάνωσης από τις οποίες η βασικότερη είναι το σύστημα της προγραμματικής οικονομίας.

Η ανάγκη του προγραμματισμού της οικονομίας προέκυψε από τις δυσχέρειες εφαρμογής του συστήματος της ελεύθερης οικονομίας, όσο και από την συνεχώς αυξανόμενη ιδεολογία της κοινωνικής ευημερίας και ισότητας. Το σύστημα αυτό κατά βάση στηρίζεται στους θεσμούς της ατομιστικής οργανώσεως αλλά παράλληλα το Κράτος με διάφορα προγράμματα αναλαμβάνει το συντονισμό της παραγωγής και διανομής των αγαθών με τρόπο που να εξασφαλίζεται το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα τόσο από την άποψη της παραγωγής όσο και από την άποψη της διανομής των αγαθών.

ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ, ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΛΕΙΩΝ

Οι τιμές των διάφορων οικονομικών αγαθών προσπαθούν να διαμορφώνονται στο επίπεδο του κόστους της οριακής επιχείρησης που παράγει τα αγαθά αυτά.

Το κέρδος που πραγματοποιούν οι επιχειρήσεις είναι η διαφορά ανάμεσα στο μικρό κόστος που επιτυγχάνουν αυτές και το κόστος που πραγματοποιεί η οριακή επιχείρηση. Το κέρδος γίνεται τόσο μεγάλο όσο το κόστος περιορίζεται. Η σχέση αυτή ισχύει και αντίστροφα.

Το κέρδος γενικότερα επιτυγχάνεται με αιτία την υπεροχή συνθηκών λειτουργίας της επιχείρησης έναντι της οριακής επιχείρησης. Το κέρδος αυτό στην πραγματικότητα δεν πραγματοποιείται λόγω της ισότητας του κόστους των αγαθών που πουλάει η επιχείρηση προς τα έσοδα που παίρνει. Η σχέση αυτή στην Πολιτική Οικονομία λέγεται διαφορικό κέρδος.

Το κέρδος αυτό δεν περιλαμβάνει μόνο το κέρδος που οφείλεται στην επίτευξη μικρότερου κόστους με δεδομένο το προϊόν αλλά περιέχει και το κέρδος που επιτυγχάνεται με τη παραγωγή νέων προϊόντων ή

ποιότητων ή με τη μεταβολή στον τρόπο διάθεσης των αγαθών.

Γενικά κάθε κέρδος που προκύπτει από κάθε πηγή και αιτία και που προσθέτει χρησιμότητα στις αναλώσεις διαπιστώνεται σαν διαφορά της αξίας αυτών έναντι των εσόδων. Το κέρδος εκτός από την πρόσθεση της υπεροχής δηλαδή των συνθηκών της εκμετάλευσης της συγκεκριμένης επιχείρησης έναντι της οριακής προκύπτει και από συγκυριακούς παράγοντες. Με αιτία τους παράγοντες αυτούς δημιουργούνται οι διακυμάνσεις των τιμών και το κέρδος αυτό λέγεται συγκυριακό.

Το συνολικό λοιπόν κέρδος των επιχειρήσεων είναι κατά βάση διαφορικό και εν μέρη συγκυριακό. Ο Μ. Μαλιζση στο βιβλίο του "Επενδύσεις και Χρηγήσεις" απέδειξε ότι οι σύγχρονες βιομηχανικές επιχειρήσεις επιδιώκουν το κέρδος με την αύξηση της παραγωγής και όχι με την κερδοσκοπία επάνω στις τιμές.

Το κέρδος μπορεί επίσης να είναι αριθμητικό αποτέλεσμα της κίνησης των αξιών που βρίσκονται στην επιχείρηση. Η κίνηση εισάγει το στοιχείο του χρόνου γιατί για να καθορίσουμε τη μεταβολή της αξίας υπάρχει η ανάγκη του προσδιορισμού ενός ορισμένου χρονικού σημείου εκίνησης και ενός άλλου σημείου τέλους.

Το κέρδος της επιχείρησης είναι μια έννοια που περιλαμβάνει την αξία των περιουσιακών στοιχείων σε χρήμα και είναι έννοια δυναμική. Π.χ. Την 1 Ιανουαρίου το συνολικό ενεργητικό κάποιας επιχείρησης είναι 2.000.000 και της 31 Δεκεμβρίου είναι 2.200.000. Με την προϋπόθεση ότι δεν γίνοντε νέες καταβολές και αναλήψεις εκ μέρους του επιχειρηματία και το ξένο κεφάλαιο δεν αλλάζει, το κέρδος της επιχείρησης είναι 200.000 δραχμές.

Κέρδος μπορεί να ορισθεί επίσης η έκφραση μιας αυξήσεως του κεφαλαίου της επιχείρησης που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της οικονομικής χρήσεως, χωρίς όμως αυτή να οφείλεται σε νέα καταβολή κεφαλαίου εκ μέρους του επιχειρηματία ή εκ μέρους τρίτων. Ο ορισμός αυτός αποκλείει από το κέρδος της επιχείρησης την τυχαία αύξηση που μπορεί να είναι για παράδειγμα κληρονομικοί παράγοντες προς όφελος της επιχείρησης.

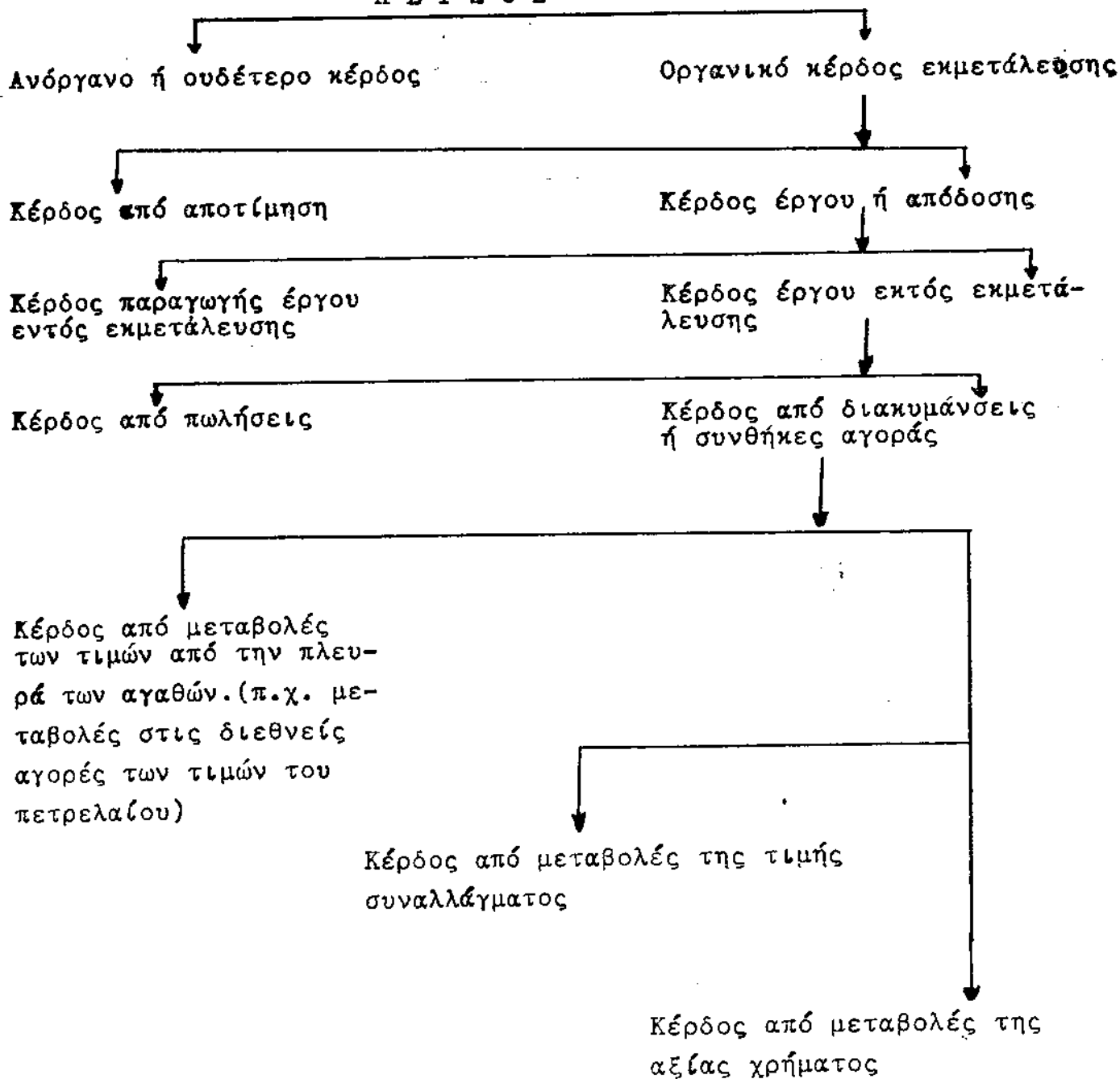
Η σημασία, η ανάλυση, ο υπολογισμός του κέρδους εξαρτώνται αποφασιστικά από τη μορφή της οικονομίας. Σε μία ελεύθερη οικονομία το κέρδος δεν προκαθορίζεται αλλά διαμορφώνεται στην αγορά. Είναι ένα κέρδος έργου και γιαυτό είναι μέσο μέτρησης της οικονομικότητας.

Στη διευθυνόμενη οικονομία αντίθετα οι τιμές δεν διαμορφώνονται

στην αγορά αλλά προκαθορίζονται.

Το ακόλουθο σχήμα δείχνει με λεπτομέρεια τη διάρθρωση του κέρδους.

Κ Ε Ρ Δ Ο Σ Ε Π Ι Χ Ε Ι Ρ Η Σ Ε Ω Ν ή Σ Υ Ν Ο Λ Ι Κ Ο
Κ Ε Ρ Δ Ο Σ

Κέρδος της επιχείρησης είναι η διαφορά μεταξύ παραγωγικών δαπανών και συνόλου τιμών τους οποίους εισπράτει η επιχείρηση από την πώληση των προϊόντων της. Στις παραγωγικές δαπάνες συνυπολογίζονται ο εργατικός μισθός του επιχειρηματία, οι τόκοι του κεφαλαίου, η αμοιβή της προσωπικής υπηρεσίας του επιχειρηματία, οι τόκοι του κεφαλαίου, η αμοιβή της προσωπικής υπηρεσίας του επιχειρηματία, τα ασφάλιστρα κινδύνων, τυχαίων φθορών. Μερικοί συγγραφείς (απόψεις Μ. R. Lehmann) υποστηρίζουν ότι το σύνολο των τόκων και οι τόκοι του ξένου κεφαλαίου μπορούν να θεωρηθούν στοιχεία κέρδους. Αυτό το κέρδος χαρακτηρίζεται ως κέρδος κεφαλαίου. Αφού σύμφωνα με τα παραπάνω στο συνολικό κόστος υπολογίζονται οι αμοιβές όλων των συντελεστών της παραγωγής είτε ανήκουν στην επιχείρηση είτε όχι, πως εξηγείται και πως δικαιολογείται η ύπαρξη του κέρδους;

Το ερώτημα αυτό είναι κρίσιμης σημασίας και έχει ιδεολογικές προεκτάσεις. Από τις διάφορες απόψεις που έχουν διατυπωθεί αναφέρονται τις εξής:

I) Το κέρδος σαν αμοιβή επιχειρηματιών καινοτομιών.

Ο όρος καινοτομία σημαίνει εισαγωγή κάποιου νεωτερισμού στην αγορά ορισμένου προϊόντος. Ο νεωτερισμός αυτός μπορεί να είναι η παρουσίαση κάποιου νέου προϊόντος, η εξεύρεση κάποιου τρόπου παραγωγής που να μειώνει το κόστος ενός προϊόντος,

ή η εφαρμογή κάποιας επιστημονικής ανακάλυψης. Μερικά παραδείγματα καινοτομιών στα τελευταία χρόνια είναι τα ηλεκτρικά ρολόγια οι μαλακοί φεκοί επαφής κ.λ.π. Φυσικά κάθε καινοτομία δεν οδηγεί οπωσδήποτε σε οικονομική επιτυχία, αλλά σε πολλές περιπτώσεις οι καινοτομίες έχουν αποφέρει τεράστια κέρδη. Τα κέρδη αυτά είναι βραχυχρόνια και γιαυτό μόλις ένα νέο προϊόν σημειώσει οικονομική επιτυχία αποφέροντας κέρδη, άλλες επιχειρήσεις σπεύδουν να παρουσιάσουν παρόμοια προϊόντα ή απομιμήσεις. Έτσι η προσφορά αυξάνει η τιμή μειώνεται και το κέρδος σιγά σιγά μειώνεται ή και μηδενίζεται.

Καινοτομίες γίνονται συνεχώς και σε κάθε χρονική περίοδο υπάρχουν προϊόντα που αποφέρουν τεράστια κέρδη ενώ ταυτόχρονα άλλα προϊόντα που προηγουμένως είχαν μεγάλη εμπορική επιτυχία αποφέρουν

μικρό ή καθόλου κέρδος. Σύμφωνα με την άποψη που εξετάζουμε εδώ το κέρδος είναι η αμοιβή για τον επιχειρηματία που έχει την εξουσία, την έμπνευση, την πρωτοτυπία και την τόλμη, να προβεί σε καινοτομίες και να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες που προσφέρει η οικονομική ζωή.

II Το κέρδος σαν αμοιβή για τον κίνδυνο και την αβεβαιότητα

Σύμφωνα με την άποψη αυτή κάθε επιχειρηματική δραστηριότητα περιέχει κάποιο βαθμό αβεβαιότητας για το αποτέλεσμα της και κάποιο κίνδυνο για απώλεια των κεφαλαίων που επενδύονται. Ορισμένες δραστηριότητες έχουν μεγάλη αβεβαιότητα και μεγάλο κίνδυνο. Οι άνθρωποι γενικά και συγκεκριμένα οι επιχειρηματίες αποφεύγουν την αβεβαιότητα και τον κίνδυνο. Για το λόγο αυτό οι περισσότεροι επιχειρηματίες ενδιαφέρονται να επενδύσουν τα κεφάλαια τους σε όσο δυνατό πιο ασφαλείς τοποθετήσεις έστω κι αν το προσδοκώμενο κέρδος δεν είναι το μεγαλύτερο δυνατό. Αντίθετα οι επιχειρηματίες που αναλαμβάνουν σημαντικούς οικονομικούς κινδύνους είναι λίγοι. Πολλοί από αυτούς διακινδυνεύουν και τελικά χάνουν μεγάλα χρηματικά κεφάλαια. Όσοι όμως επιτύχουν αποκομίζουν τεράστια κέρδη. Σύμφωνα με την άποψη που εξετάζουμε τα κέρδη είναι στενά συνδεδεμένα με τον κίνδυνο της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Όπου ο κίνδυνος είναι μικρός τα κέρδη είναι σχετικά μικρά, ενώ, όπου ο κίνδυνος είναι μεγάλος τα κέρδη είναι μεγάλα.

Για παράδειγμα υποθέστε ότι ένας επιχειρηματίας αποφασίζει να μπει στην αγορά υφασμάτων παράγοντας βαμβακερά υφάσματα. Η αγορά αυτή είναι γνωστή, είναι επίσης γνωστή η ζήτηση και η προσφορά του προϊόντος, οι πηγές των πρώτων υλών καθώς και η τεχνολογία της παραγωγής. Κάτω από ομαλές συνθήκες η επιχείρηση αυτή είναι δύσκολο να αποτύχει αλλά είναι απίθανο να έχει και μεγάλα κέρδη. Υποθέστε τώρα ότι ο επιχειρηματίας αυτός θέλει να επιτύχει αλλά είναι απίθανο να πραγματοποιήσει αυτό που είχε ακουσθεί στο παρελθόν, δηλαδή υφάσμα από χαρτί. Στην περίπτωση αυτή ο επιχειρηματίας αναλαμβάνει μία επένδυση με μεγάλο κόστος και ταυτόχρονα με μεγάλη αβεβαιότητα και κίνδυνο, δεδομένου ότι κανείς δεν ξέρει αν το προϊόν βρει ικανοποιητική αγορά. Αν όμως το προϊόν βρει ικανοποιητική αγορά το κέρδος θα είναι πολύ μεγάλο, μέχρις ότου άλλες ανταγωνίστριες εταιρίες καταφέρουν να παράγουν το ίδιο ή παρόμοιο προϊόν, οπότε το κέρδος θα μειωθεί.

III Το κέρδος σαν αποτέλεσμα εκμετάλλευσης των εργατών από τους εργοδότες

Η άποψη αυτή υποστηρίζει ότι το κέρδος όπως και κάθε αμοιβή που δεν είναι για παροχή εργασίας, είναι αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης που γίνεται από τους κατόχους των μέσων παραγωγής (δηλ. τους βιομηχάνους κ.λ.π.) στους εργαζόμενους. Το κέρδος, οι τόκοι και η έγγειος πρόσδοδος αθροιστικά αποτελούν την υπεραξία που παράγει ο εργάτης και που καρπώνεται ο κάτοχος του κεφαλαίου. Η άποψη αυτή θεμελιώθηκε από τον Καρλ Μαρξ και θα αναπτυχθεί στη σε επόμενο κεφάλαιο.

ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ ΣΑΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ
ΤΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΣΚΟΠΙΑ

Η κατηγορία του κέρδους στον καπιταλισμό εμφανίζεται σαν μετασχηματισμένη μορφή της υπεραξίας, στην οποία είναι ενσωματωμένη η απλήρωτη εργασία των μισθωτών εργατών που ιδιοποιείται ο καπιταλιστής.

Ο μετασχηματισμός της μορφής του κέρδους βρίσκεται στο γεγονός ότι η υπεραξία μπορεί να εμφανισθεί στην πραγματικότητα (στη μορφή της διαφοράς της τιμής από τις δαπάνες της παραγωγής) μόνο μετά την ολοκλήρωση της κυκλοφορίας του κεφαλαίου.

Το κέρδος προϋποθέτει μόνο του μεταβλητού κεφαλαίου στην επιφάνεια των φαινομένων παρουσιάζεται σαν προσαύξηση όλου του προκαταβληθέντος κεφαλαίου του σταθερού και του μεταβλητού. Με τον τρόπο αυτό συγκαλύπτεται το πραγματικό του περιεχόμενο δηλαδή ότι είναι αποτέλεσμα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και " η υπεραξία που παρουσιάζεται σαν καρπός όλου του προκαταβληθέντος κεφαλαίου, παίρνει την μετασχηματισμένη μορφή του κέρδους" (Μαρξ Ένγκελς).

Ο Μαρξ ιδιαίτερα υπογράμμισε ότι στις συνθήκες του καπιταλισμού το κέρδος... είναι το ίδιο όπως και η υπεραξία αλλά μόνο σε συγκαλυμμένη μορφή, η οποία, ωστόσο εμφανίζεται απαραίτητα από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής". Στο γράμμα προς τον Ένγκελς, ο Μαρξ έγραφε "το κέρδος για μας είναι πριν από όλα μόνο άλλη ονομασία ή άλλη κατηγορία της υπεραξίας. Έτσι καθώς χάρη στη μορφή πληρωμής της εργασίας όλο το έργο εμφανίζεται σαν πληρωμένο, τότε φαίνεται απαραίτητα, ότι το απλήρωτο μέρος του προέρχεται όχι από την εργασία, αλλά από το κεφάλαιο και γιαυτό όχι από το μεταβλητό του μέρος, αλλά από όλο το κεφάλαιο στο σύνολο του. Με αποτέλεσμα στην υπεραξία προσλαμβάνει τη μορφή κέρδους, χωρίς την ποσοτική διαφορά ανάμεσα σε αυτό και την υπεραξία. Αυτό είναι μόνο απατηλή μορφή εμφάνισης της υπεραξίας".

Η παραγωγή της υπεραξίας και το πάρσιμο του κέρδους, σαν μεταμορφωμένη μορφή της, είναι ο άμεσος, ο μόνιμος σκοπός του καπιταλιστικού συστήματος.

Τα μονοπώλια χρησιμοποιούν τις αυξημένες δυνατότητες της παραγωγής, της επιστήμης και τεχνικής για το πάρσιμο του μέγιστου κέρδους με τον τρόπο του καθορισμού υψηλών μονοπωλιακών επιχειρήσεων.

Η οικονομία των εξόδων παραγωγής και η αύξηση του κέρδους στις καπιταλιστικές επιχειρήσεις συνδιάζεται με τεράστιες απώλειες,

σαν αποτέλεσμα των περιοδικών οικονομικών κρίσεων και της χρόνιας υποαπασχόλησης του συστήματος παραγωγής και της ανεργίας.

Για να κατανοήσουμε την έννοια της υπεραξίας είναι απαραίτητο να αναλύσουμε τους όρους "εργατική δύναμη" και "εργασία" για να δούμε τη διαφορά τους.

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Μαρξ "εργατική δύναμη" ή ικανότητα για εργασία είναι το σύνολο των πνευματικών και φυσικών ικανοτήτων που έχει ο άνθρωπος και που χρησιμοποιεί όταν παράγει. Εργασία είναι η πραγματική χρησιμοποίηση των πνευματικών και φυσικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Η διαφορά είναι σημαντική.

Εργατική δύναμη είναι η ικανότητα για παραγωγή, ενώ εργασία είναι η χρησιμοποίηση αυτής της ικανότητας για παραγωγή και ενσωματώνεται στο παραγόμενο προϊόν. Η διαφορά μπορεί να φανεί από το εξής παράδειγμα. Ο κτίστης κάθε μέρα διαθέτει τις μυικές του δυνάμεις και τις τεχνικές του γνώσεις για να χτίζει για διάστημα οχτώ ωρών, δηλ. διαθέτει την εργατική του δύναμη για οχτώ ώρες την ημέρα. Όταν αρχίζει να χτίζει δηλ. να χρησιμοποιεί την εργατική του δύναμη, τότε εργάζεται.

Σύμφωνα με την Μαρξιστική θεωρία, στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής η εργατική δύναμη του εργάτη είναι εμπόρευμα. Και αυτό για δύο λόγους: Πρώτο γιατί είναι αποτέλεσμα παραγωγής και δεύτερο γιατί είναι αποτέλεσμα αγοροπωλησίας στην αγορά. Όταν ένας εργοδότης είναι υποχρεωμένος να προσλαμβάνει έναν εργάτη, γίνεται ουσιαστικά μια συμφωνία με την οποία ο εργοδότης να πληρώνει μια ορισμένη αμοιβή. Εκείνο που πουλάει ο εργάτης και αγοράζει ο εργοδότης είναι εργατική δύναμη ορισμένης διάρκειας. Εκείνο που πληρώνει ο εργοδότης εισπράττει ο εργάτης είναι η τιμή της εργατικής δύναμης δηλαδή ο εργατικός μισθός.

Η αξία της εργατικής δύναμης.

Η εργατική δύναμη αφού είναι εμπόρευμα θα πρέπει όπως κάθε εμπόρευμα, να έχει αξία. Το ερώτημα τώρα είναι: Πως προσδιορίζεται η αξία της εργατικής δύναμης; Η ύπαρξη της εργατικής δύναμης προϋποθέτει φυσικά την ύπαρξη και την συντήρηση του εργάτη καθώς και τη συντήρηση της οικογένειάς του, έτσι ώστε η εργατική δύναμη να μπορεί να αναπαραχθεί. Για τη συντήρηση του εργάτη και της οικογένειάς του απαιτείται ορισμένη ποσότητα τροφής, ενδυμασίας, κατοικίας, ψυχαγωγίας, νοσοκομειακής περίθαλψης κ.λ.π. Η συντήρησή τους δηλ. απαιτεί ορισμένα προϊόντα. Τα προϊόντα αυτά όπως έχουμε μάθει περιέχουν εργασία και συνεπώς αξία. Η αξία των προϊόντων

που είναι απαραίτητα για τη συντήρηση και αναπαραγωγή του εργάτη και επομένως της εργατικής του δύναμης, είναι η αξία της εργατικής δύναμης (... είναι το σύνολο των σωματικών, πνευματικών ικανοτήτων που διαθέτει ο άνθρωπος και που τις χρησιμοποιεί όταν παράγει υλικά αγαθά. Σε οποιαδήποτε κοινωνία η εργατική δύναμη είναι αναγκαίο στοιχείο παραγωγής. Εμπόρευμα γίνεται μόνο στον καπιταλισμό (Καρλ Μάρξ)).

Όπως επίσης ο Καρλ Μάρξ γράφει " η αξία της εργατικής δύναμης είναι η αξία των μέσων συντήρησης που είναι αναγκαία για τη συντήρηση του εργάτη.

Για παράδειγμα υποθέστε ότι για να μπορεί ο εργάτης να διαθέτει εργατική δύναμη 40 ωρών την εβδομάδα, είναι απαραίτητο να καταναλώνει τα εξής: τροφή που για να παραχθεί χρειάζονται 10 ώρες εργασίας, ενδυμασία που για να παραχθεί στο βαθμό που φθείρεται μέσα στην εβδομάδα χρειάζεται 3 ώρες. Η παραγωγή της ενδυμασίας μπορεί να χρειάζεται 60 ώρες εργασίας και να χρησιμοποιείται επί 20 εβδομάδες. Έτσι κατά μέσο όρο, καταναλώνονται 3 ώρες κάθε εβδομάδα εργασίας. Διάφορα άλλα προϊόντα για να παραχθούν στο βαθμό που φθείρονται μέσα στην εβδομάδα απαιτούν για την παραγωγή τους 20 (= 10 + 3 + 7) ώρες εργασίας και συνεπώς έχουν αξία 20 ωρών εργασίας.

Η ποσότητα των προϊόντων που είναι απαραίτητη για τη συντήρηση του εργάτη και της οικογένειάς του δεν είναι προκαθορισμένο μέγεθος. Διαφέρει μεταξύ οικονομιών ανάλογα με τις κλιματολογικές συνθήκες της χώρας και ανάλογα με το επίπεδο πολιτισμού.

Η ΥΠΕΡΑΞΙΑ

Ο κεφαλαιούχος προκειμένου να αρχίσει ή να συνεχίσει την παραγωγική διαδικασία, αγοράζει με το χρηματικό κεφάλαιο το υλικό κεφάλαιο δηλαδή τα μηχανήματα, τις πρώτες ύλες και την εργατική δύναμη που είναι απαραίτητη για την παραγωγή των προϊόντων. Κάθε ένα από τα στοιχεία αυτά περιέχει αξία γιατί είναι προϊόντα προηγούμενης παραγωγής. Τα μηχανήματα έχουν αξία ίση με την ποσότητα της εργασίας που απαιτήθηκε για την παραγωγή τους. Οι πρώτες ύλες επίσης έχουν αξία γιατί και αυτές είναι αποτέλεσμα κάποιας προηγούμενης παραγωγής. Φυσικά και η εργατική δύναμη έχει αξία όπως εξηγήσαμε αμέσως πιο πάνω. Για την αγορά αυτών των στοιχείων ο κεφαλαιούχος πληρώνει ορισμένα χρηματικά ποσά που αντι-

στοιχούν στην αξία του· πληρώνει δηλαδή την τιμή τους, που όπως έχουμε πει είναι η χρηματική έκφραση της αξίας. Υποθέστε ότι για την αξία των παραπάνω στοιχείων που χρησιμοποιεί μέσα σε μια εβδομάδα ο κεφαλαιούχος πληρώνει τα εξής: για το υλικό κεφάλαιο 2000 χρηματικές μονάδες, για τις πρώτες ύλες 8.000 χρηματικές μονάδες και για την εργατική δύναμη 6.000 χρηματικές μονάδες. Μέσα στη εβδομάδα ο κεφαλαιούχος απασχολεί 10 εργάτες αγοράζοντας από τον καθένα εργατική δύναμη 40 ωρών δηλαδή συνολικά χρησιμοποιεί 400 ώρες εργατικής δύναμης. Αν χρησιμοποιήσουμε το παράδειγμα του προηγούμενου τμήματος η αξία της εργατικής δύναμης 40 ωρών είναι 20 ώρες εργασίας και για το σύνολο της εργατικής δύναμης των 400 ωρών είναι 200 ώρες εργασίας. Το ποσό των 6.000 χρηματικών μονάδων που πληρώνει ο κεφαλαιούχος αντιστοιχεί στην αξία της εργατικής δύναμης δηλαδή στις 200 ώρες εργασίας.

Αυτό βέβαια δεν τον εμποδίζει να χρησιμοποιεί την εργατική δύναμη 400 ωρών γιατί αυτή αγόρασε. Έτσι οι 400 ώρες εργατικής δύναμης μετατρέπονται πάνω στην παραγωγή, σε πραγματική εργασία. Τα προϊόντα που θα παραχθούν μέσα σε μιά εβδομάδα από αυτή την παραγωγική διαδικασία θα έχουν αξία που θα ενσωματώνει ολόκληρη την αξία των στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν στην παραγωγή. Με άλλα λόγια στα προϊόντα που θα παραχθούν θα μεταφερθεί η αξία του υλικού κεφαλαίου (οι 2.000 χρηματικές μονάδες) η αξία των πρώτων υλών (οι 8000 χρηματικές μονάδες) και η αξία που δημιουργήθηκε για πρώτη φορά, δηλαδή οι 400 ώρες της εργατικής δύναμης που έγιναν εργασία 400 ωρών και κατά συνέπεια αξία. Η χρηματική έκφραση αυτών των 400 ωρών εργασίας είναι 12.000 χρηματικές μονάδες (το διπλάσιο 200 ωρών, που είναι 6.000 χρηματικές μονάδες. Το σύνολο της αξίας που μεταφέρθηκε στα προϊόντα είναι 10.000 χρηματικές μονάδες (δηλ. 2.000 + 8.000) και η αξία που δημιουργήθηκε για πρώτη φορά με την παραγωγή των προϊόντων είναι 12.000 χρηματικές μονάδες. Η συνολική αξία των προϊόντων είναι 22.000 χρηματικές μονάδες (= 10.000 + 12.000) .

Τι βλέπομε από αυτό το παράδειγμα. Ότι ο βιομήχανος δαπάνησε για την παραγωγή μιας εβδομάδας 16.000 χρηματικές μονάδες (= 2.000 + 8.000 + 6.000) η αξία των προϊόντων που διαθέτει στην αγορά αντιστοιχεί σε 22.000 χρηματικές μονάδες (= 2.000 + 8.000 + 12.000). Έχουμε λοιπόν μια διαφορά αξίας που αντιστοιχεί σε 6.000 χρηματικές μονάδες. Που οφείλεται αυτή η διαφορά ;

Στο ότι ενώ η αξία της εργασίας αντιστοιχεί σε 6.000 χρηματικές μονάδες (και αυτή εισπράτουν οι εργάτες) η αξία που δημιουργεί η εργατική δύναμη αντιστοιχεί σε 12.000. Με άλλα λόγια, ενώ η αξία της εργατικής δύναμης είναι 200 ώρες εργασίας η εργατική δύναμη των εργατών δημιουργεί εργασία 400 ώρες εργασίας. Υπάρχει συνεπώς μια διαφορά 200 ωρών που μένει στο βιομήχανο. Με ακόμη πιο απλά λόγια ενώ οι εργάτες για να παράγουν τα μέσα συντήρησης τους χρειάζεται να δουλέψουν 200 ώρες, ο βιομήχανος τους αναγκάζει να δουλέψουν 400 ώρες. Τη διαφορά των 200 ωρών καρπώνεται φυσικά ο βιομήχανος.

Αυτή η διαφορά των 200 ωρών (400-200) ή με χρηματικές μονάδες 6.000 (12.000-6.000) είναι η υπεραξία. Είναι δηλαδή η αξία που παράγει ο εργάτης πάνω από εκείνη που είναι απαραίτητη για τη συντηρησή του. Από το παράδειγμα φαίνεται η μοναδικότητα η ιδιομοφία της εργατικής δύναμης. Η εργατική δύναμη είναι το μόνο εμπόρευμα που δημιουργεί υπεραξία δηλαδή που παράγει μεγαλύτερη αξία από αυτή που έχει. Τα άλλα εμπορεύματα (κεφάλαιο, πρώτες ύλες κ.λ.π.) που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή μεταφέρουν την αξία τους στο προϊόν το οποίο παράγεται. Η εργατική δύναμη όχι μόνο μεταφέρει την αξία της στο προϊόν αλλά δημιουργεί περισσότερη αξία. Αυτή η ιδιότητα της εργατικής δύναμης την καθιστά μοναδικό εμπόρευμα.

Τ α σ υ ν θ ε τ ι κ ά μ έ ρ η τ η ς α ξ ί α ς

Από το προηγούμενο παράδειγμα βλέπουμε ότι η αξία ενός προϊόντος αποτελείται από τρία μέρη. Το πρώτο μέρος είναι η αξία του υλικού κεφαλαίου και των πρώτων υλών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή του προϊόντος η οποία μεταφέρεται στο προϊόν χωρίς μεταβολή στο μέγεθός της.

Το δεύτερο μέρος είναι η αξία της εργατικής δύναμης που μεταφέρεται στο προϊόν.

Το τρίτο μέρος είναι οι επιπλέον ώρες εργασίας που ενσωματώνονται στο προϊόν από τη χρησιμοποίηση της εργατικής δύναμης για ώρες περισσότερες απ'ότι η αξία της, δηλαδή η υπεραξία.

Στο προηγούμενο παράδειγμα το πρώτο μέρος είναι :

10.000 (= 2.000 + 8.000), το δεύτερο 6.000 και το τρίτο 6.000

Συνεπώς :

Συνολική Αξία = 10.000 + 6.000 + 6.000 = 22.000

Από την προηγούμενη ανάλυση απορρέει ότι το χρηματικό κεφάλαιο

που χρησιμοποιείται για την αγορά υλικού κεφαλαίου και πρώτων υλών δεν μεταβάλλεται σε ποσότητα αλλά απλά και μόνο αναπαράγεται στο παραγόμενο προϊόν. Γι' αυτό και ονομάζεται σταθερό κεφάλαιο και συμβολίζεται με το γράμμα C. Το χρηματικό κεφάλαιο που χρησιμοποιείται για την αγορά εργατικής δύναμης λόγω του μοναδικού χαρακτήρα που έχει η εργατική δύναμη μεταβάλλεται σε ποσότητα. Γι' αυτό ονομάζεται μεταβλητό κεφάλαιο και συμβολίζεται με το γράμμα V. Αποτέλεσμα της αγοράς της εργατικής δύναμης με το μεταβλητό κεφάλαιο είναι η δημιουργία της υπεραξίας που συμβολίζεται με το γράμμα S. Η συνολική αξία ενός προϊόντος παριστάνεται γενικά ως εξής :

$$\text{συνολική αξία} = C + V + S$$

Σε σχέση με το παραπάνω παράδειγμα η αντιστοιχία είναι :

$$C = 10.000 \quad V = 6.000 \quad \text{και} \quad S = 6.000$$

Η ανάλυση αυτή ισχύει όχι μόνο για ένα συγκεκριμένο προϊόν αλλά και για το σύνολο της παραγωγής μιας οικονομίας σε μια ορισμένη χρονική περίοδο. Μπορούμε να πούμε ότι η συνολική αξία που παράγεται σε μία οικονομία αποτελείται από το συνολικό σταθερό κεφάλαιο που συμβολίζεται με το γράμμα C, από το συνολικό μεταβλητό κεφάλαιο που συμβολίζεται με το γράμμα V, και το σύνολο της υπεραξίας που συμβολίζεται με το γράμμα S. Έτσι έχουμε

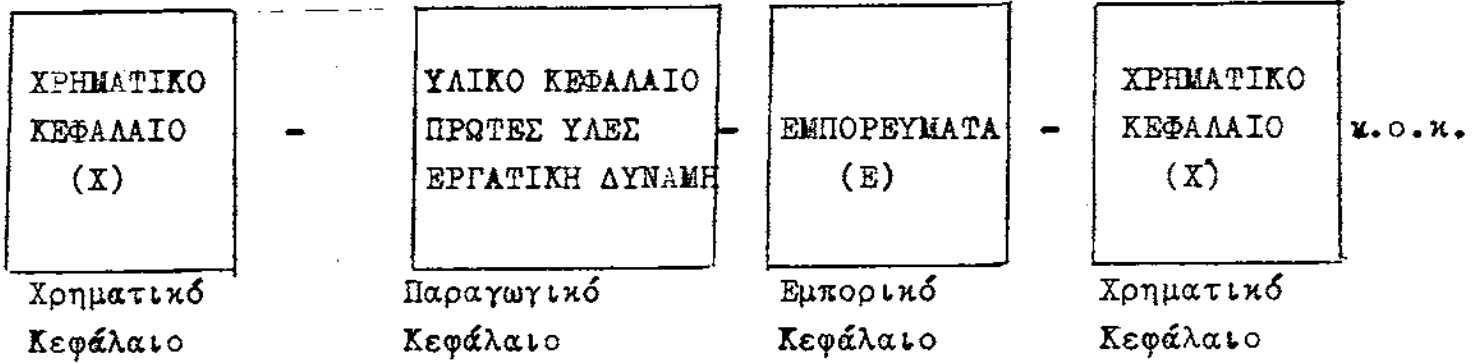
$$\text{συνολική αξία παραγωγής} = C + V + S.$$

ΟΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ

Όπως αναφέραμε προηγουμένως, ο κεφαλαιούχος στο πρώτο στάδιο εμφανίζεται στην αγορά σαν κάτοχος χρηματικού κεφαλαίου. Με το κεφάλαιο αυτό αγοράζει μηχανήματα, πρώτες ύλες, εργατική δύναμη, κ.λ.π. για να τα χρησιμοποιήσει για την παραγωγή αγαθών. Στο στάδιο αυτό το χρηματικό κεφάλαιο έχει μετασχηματισθεί ή μεταμορφωθεί σε παραγωγικό κεφάλαιο. Το παραγωγικό αυτό κεφάλαιο με τη διαδικασία της παραγωγής μετατρέπεται ή μεταμορφώνεται σε εμπορεύματα, γίνεται δηλαδή εμπορικό κεφάλαιο. Τα εμπορεύματα αυτά έχουν παραχθεί με προορισμό την αγορά όπου πωλούνται. Έτσι με την πώληση των εμπορευμάτων το εμπορικό κεφάλαιο μετατρέπεται σε χρηματικό δηλαδή, ξαναπαίρνει την αρχική του μορφή.

Στο κύκλωμα αυτό του κεφαλαίου δεν συμβαίνει απλά και μόνο μια σειρά μεταμορφώσεων του κεφαλαίου. Ταυτόχρονα συμβαίνει και μία ποσοτική μεταβολή. Το χρηματικό κεφάλαιο που πραγματοποιείται στο τέλος του κυκλώματος είναι μεγαλύτερο του αρχικού, δηλαδή

ο κεφαλαιούχος έχει τελικά μεγαλύτερο χρηματικό κεφάλαιο απ' ότι αρχικά. Όπως είδαμε στο παράδειγμα η διαφορά προέρχεται από το γεγονός ότι το χρηματικό κεφάλαιο στο τελικό στάδιο περιλαμβάνει και την υπεραξία που δημιουργεί η εργατική δύναμη. Τα διαδοχικά αυτά στάδια από τα οποία περνάει το κεφάλαιο μπορούν να παρασταθούν σχηματικά όπως παρακάτω.

Φυσικά το κύκλωμα δεν τελιώνει και όταν το χρηματικό κεφάλαιο X γίνει στο τέλος X' αρχίζει ξανά και το κύκλωμα επαναλαμβάνεται. Για συντομία το κύκλωμα αυτό αναφέρεται συνήθως ως :

ΧΡΗΜΑ - ΕΜΠΟΡΕΥΜΑ - ΧΡΗΜΑ ή X - E - X'

Η διαφορά μεταξύ X' και X είναι η υπεραξία που δημιουργείται, δηλαδή $X' - X = S$

Από την πλευρά του κεφαλαιούχου επιχειρηματία το αρχικό χρηματικό κεφάλαιο (X) που διαθέτει στην παραγωγή είναι ουσιαστικά τα συνολικά του έσοδα. Κατά συνέπεια η διαφορά $X' - X$, που είναι η υπεραξία, είναι ίση με τη διαφορά συνολικών εξόδων, που είναι το κέρδος. Βλέπουμε λοιπόν ότι το κέρδος και η υπεραξία είναι το ίδιο πράγμα. Η υπεραξία όμως δημιουργείται στην παραγωγική διαδικασία και είναι κρυμμένη κάτω από την επιφάνεια των γεγονότων, ενώ αντίθετα το κέρδος, που είναι η χρηματική έκφραση της υπεραξίας, εμφανίζεται στην επιφάνεια των γεγονότων και γίνεται αμέσως αντιληπτό.

ΤΟ ΚΕΡΔΟΣ ΚΑΙ Ο ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΟΡΑΣ

ΠΑΗΡΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Η αγορά ενός αγαθού θεωρείται ότι είναι πλήρως ανταγωνιστική όταν παρουσιάζει τα εξής τρία βασικά χαρακτηριστικά :

I Υπάρχει μεγάλος αριθμός παραγωγών που προσφέρουν το αγαθό .

II Το αγαθό είναι ομοιογενές.

III Οι υπάρχουσες επιχειρήσεις είναι ελεύθερες να σταματήσουν την παραγωγή του προϊόντος.

Σχετικά με το πρώτο χαρακτηριστικό δεν είναι δυνατό να προσδιορισθεί , πόσο μεγάλος είναι ο αριθμός των επιχειρήσεων. Ούτε είναι απαραίτητο να γίνει ο προσδιορισμός . Εκείνο που κυρίως ενδιαφέρει ^{εστ} ότι ο αριθμός των επιχειρήσεων είναι τόσο μεγάλος ώστε κάθε μια επιχείρηση ξεχωριστά να μη μπορεί με τις ενέργειες της να επιδράσει στη διαμόρφωση της τιμής του αγαθού.

Συνεπώς για κάθε μία επιχείρηση ξεχωριστά η τιμή του αγαθού είναι δεδομένη και δεν μπορεί να μεταβληθεί από την αύξηση ή μείωση της παραγωγής της μιας μεμονωμένης επιχείρησης. Αυτό συμβαίνει , γιατί η προσφορά που προέρχεται από μια επιχείρηση είναι ποσοτικά ασήμαντη σε σχέση με τον όγκο της παραγωγής του συνόλου των επιχειρήσεων. Παράδειγμα αγοράς πλήρους ανταγωνισμού αποτελούν οι αγορές γεωργικών προϊόντων . Είναι φανερό ότι η τιμή π.χ. του λαδιού δεν θα επηρεασθεί εάν ένας αγρότης προσφέρει ή όχι τη δική του παραγωγή.

Η ομοιογένεια του προϊόντος αναφέρεται στα στοιχεία που το αποτελούν όπως η εμφάνιση , τα συστατικά , το βάρος , το σχήμα κ.λ.π. . Σημασία δεν έχει να είναι προϊόντα που προσφέρονται όμοια αλλά να θεωρούντε όμοια από τους καταναλωτές. Για παράδειγμα εάν οι νοικοκυρές θεωρούν τα πορτοκάλια της Κρήτης όμοια με τα πορτοκάλια της Άρτας τότε για την οικονομική ανάλυση τα πορτοκάλια των δύο περιοχών είναι το ίδιο προϊόν , έστω κι αν έχουν διαφορές . Η ουσιαστική σημασία της ομοιογένειας βρίσκεται στο ότι η ομοιογένεια είναι απαραίτητη προϋπόθεση για το προσδιορισμό μιας και μόνης τιμής του προϊόντος.

Το τρίτο χαρακτηριστικό του πλήρους ανταγωνισμού είναι η ελεύθερη είσοδος και έξοδος των επιχειρήσεων από την παραγωγή

του προϊόντος . Αυτό σημαίνει , ότι δεν υπάρχει νομική απαγόρευση για την παραγωγή του αγαθού. Επίσης σημαίνει ότι η τεχνολογία της παραγωγής δεν αποτελεί μυστικό των επιχειρήσεων που υπάρχουν αξεπέραστες οικονομικές δυσχέρειες στην απόκτηση του απαραίτητου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού. Είναι φανερό ότι η έξοδος των επιχειρήσεων από κάποιο τομέα δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολη . Η είσοδος όμως είναι και κυρίως για λόγους τεχνολογικούς και οικονομικούς. Το χαρακτηριστικό αυτό του πλήρους ανταγωνισμού αντατάμε στη γεωργική παραγωγή σε πολύ φηλό βαθμό.

Όταν ένα η περισσότερα χαρακτηριστικά λείπει, η αγορά έχει άλλη μορφή .

Η π ρ ό σ ο δ ο ς τ η ς ε π ι χ ε ί ρ η σ η ς σ ε π λ ή ρ η
α ν τ α γ ω ν ι σ μ ό

Τονίσαμε πιο πάνω ότι σε πλήρη ανταγωνισμό η ατομική επιχείρηση δεν είναι σε θέση να επηρεάσει την τιμή του προϊόντος και συνεπώς πρέπει να δεχθεί την τιμή της αγοράς ως δεδομένη σε σχέση με τις δικές της ενέργειες . Στην περίπτωση αυτή η ανάλυση των προσόδων ή εσόδων της επιχείρησης είναι απλή . Στην ανάλυση των προσόδων μας ενδιαφέρει να δούμε την εξέλιξη τους σε σχέση με τις μεταβολές των παραγόμενων και πωλούμενων ποσοτήτων του προϊόντος. Όπως και στην ανάλυση των εξόδων της επιχείρησης έχουμε τις έννοιες της συνολικής , της μέσης και της οριακής προσόδου . Τις έννοιες αυτές αναλύουμε παρακάτω .

Συνολική πρόσοδος είναι το σύνολο των εισπράξεων από την πώληση της προσφερόμενης ποσότητας και είναι το γινόμενο της προσφερόμενης ποσότητας επί την τιμή . Επειδή η τιμή είναι για την επιχείρηση δεδομένη η συνολική πρόσοδος είναι μόνο συνάρτηση της ποσότητας.

Μέση πρόσοδος είναι η πρόσοδος κατά μονάδα πωλούμενου προϊόντος δηλαδή είναι ο λόγος της συνολικής προσόδου προς την ποσότητα του προϊόντος. Από τον ορισμό αυτό συνάγεται αμέσως ότι στον πλήρη ανταγωνισμό η μέση πρόσοδος είναι ίση προς την τιμή του προϊόντος και αυτό είναι αποτέλεσμα του ότι η τιμή για την επιχείρηση είναι σταθερή.

Οριακή πρόσοδος είναι η αύξηση της συνολικής προσόδου που προέρχεται από την αύξηση των πωλήσεων κατά μία μονάδα των πωλήσεων. Στον πλήρη ανταγωνισμό η οριακή πρόσοδος είναι ίση με την τιμή,

γιατί όταν η τιμή είναι σταθερή και ανεξάρτητη από τις πωλούμενες ποσότητες, κάθε μιά επιπλέον μονάδα πωλήσεων προσθέτει στη συνολική πρόσοδο της τιμής της μονάδας.

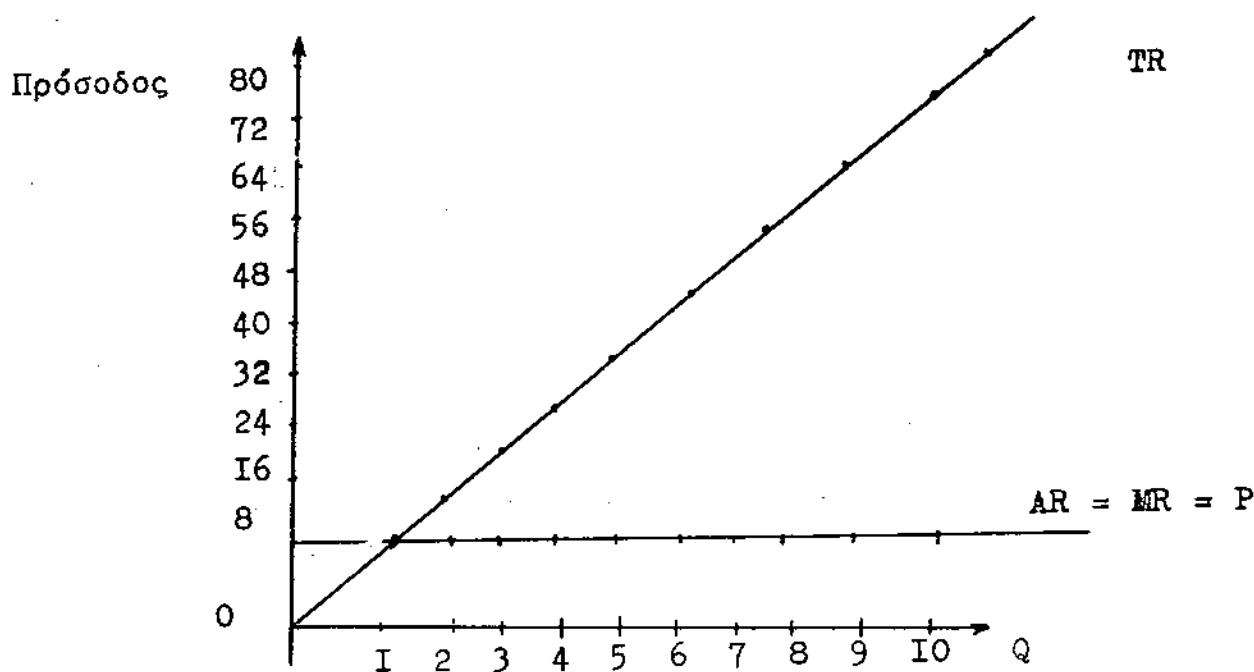
Οι παραπάνω ορισμοί γίνονται σαφείς με το ακόλουθο αριθμητικό παράδειγμα του Πίνακα (I.I). Από το παράδειγμα αυτό είναι φανερό και η έννοια των ορισμών και ο τρόπος υπολογισμού των προσόδων.

Επίσης είναι σαφής η διαγραμματική παρουσίαση της συνολικής (TR), της μέσης (AR), και της οριακής προσόδου (MR) στο διάγραμμα (I.I). Η συνολική πρόσοδος είναι ευθεία γραμμή που περνά από την αρχή των αξόνων. Η γραμμή της μέσης και της οριακής προσόδου συμπίπτουν και είναι παράλληλες προς τον άξονα των ποσοτήτων στο ύψος της τιμής ($P=8$).

ΠΙΝΑΚΑΣ I.I

Παράδειγμα Συνολικής, Μέσης και Οριακής Προσόδου

Μονάδες προϊόντος Q	Τιμή P	Συνολική πρόσοδος $P \times Q = TR$	Μέση Πρόσοδος $P \times Q/Q = AR$	Οριακή πρόσοδος $\Delta(P \times Q) / \Delta Q = MR$
0	8	0	0	
1	8	8	8	8
2	8	16	8	8
3	8	24	8	8
4	8	32	8	8
5	8	40	8	8
6	8	48	8	8
7	8	56	8	8
8	8	64	8	8
9	8	72	8	8
10	8	80	8	8

Παράδειγμα Συνολικής, Μέσης και Οριακής Προσόδου

Από την παραπάνω ανάλυση βγαίνει ένα σημαντικό συμπέρασμα : Η ατομική επιχείρηση στον πλήρη ανταγωνισμό αντιμετωπίζει περιόριστη ζήτηση για τα προϊόντα της στην τιμή της αγοράς.

Με άλλα λόγια η καμπύλη της ζήτησης για τα προϊόντα της ατομικής επιχείρησης είναι ευθεία γραμμή παράλληλη προς τον άξονα των ποσοτήτων στο ύψος της τιμής. Κι αυτό γιατί, στην τιμή της αγοράς η ατομική επιχείρηση μπορεί να παράγει, χωρίς να επηρεάσει την τιμή. Η καμπύλη ζήτησης που αντιμετωπίζει η ατομική επιχείρηση συμπίπτει όπως είναι φανερό με την ευθεία της μέσης και οριακής προσόδου. Είναι επίσης σημαντικό να τονίσουμε ότι στο πλήρη ανταγωνισμό η ατομική επιχείρηση αποφασίζει μόνο για το μέγεθος της παραγωγής της αφού η τιμή είναι δεδομένη.

Τα παραπάνω ισχύουν εφόσον αναλύσουμε τη συμπεριφορά της ατομικής επιχείρησης υποθέτοντας ότι όλες οι άλλες δεν προβαίνουν σε ανάλογες ενέργειες. Αν όλες οι επιχειρήσεις μεταβάλουν την προσφερόμενη ποσότητα ώστε να μεταβληθεί η συνολική προσφορά η τιμή του προϊόντος θα μεταβληθεί.

Το κόστος της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό.

Εφόσον οι τιμές των παραγωγικών συντελεστών είναι σταθερές και δεν επηρεάζονται από τη ζήτηση της ατομικής επιχείρησης για εργασία, πρώτες ύλες κ.λ.π. ισχύει η ανάλυση του κόστους πα-

ραγωγής, των παραγωγικών δαπανών της επιχείρησης που παρατηρούμε στην προσφορά των αγαθών .

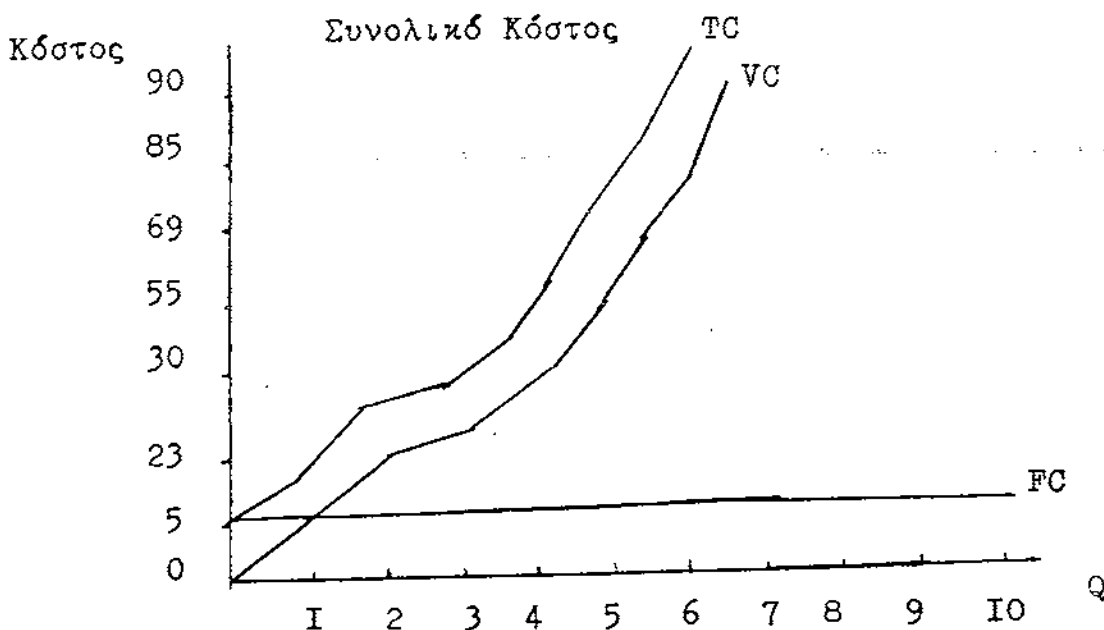
Μπορούμε εδώ να δώσουμε ένα αριθμητικό παράδειγμα και το διάγραμμα του . Το παράδειγμα είναι στον πίνακα (I.2) . Το παράδειγμα είναι στον πίνακα (I.2). Το συνολικό σταθερό κόστος (FC) , το συνολικό μεταβλητό κόστος (VC) και το αρθροισμά τους , το συνολικό κόστος (TC) φαίνονται στο διάγραμμα (I.2) ενώ το μέσο σταθερό (AFC) , το μέσο μεταβλητό (ATC) και το οριακό κόστος (MC) φαίνονται στο διάγραμμα (I.3) .

ΠΙΝΑΚΑΣ I.2

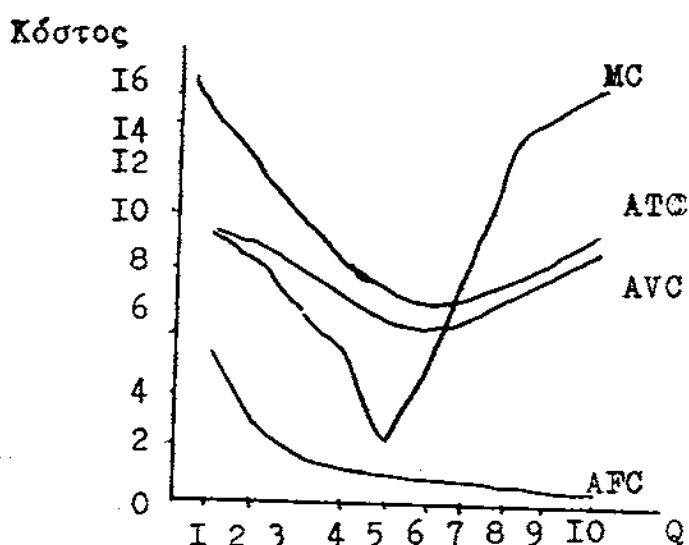
Παράδειγμα Συνολικού , Μέσου και Οριακού Κόστους

Ποσότητα προϊόντος	Συνολικό σταθερό κόστος	Συνολικό μεταβλητό κόστος	Συνολικό κόστος	Μέσο σταθερό κόστος	Μέσο μεταβλητό κόστος	Μέσο συνολικό κόστος	Οριακό κόστος
0	5	-	5	-	-	-	9
1	5	9	14	5	9	14	8
2	5	17	22	2,5	8,5	11	6
3	5	23	28	1,65	7,65	9,32	5
4	5	28	33	1,25	7	8,25	2
5	5	30	35	1	6	7	5
6	5	35	40	0,85	5,83	6,66	8
7	5	43	48	0,71	6,14	6,85	12
8	5	55	60	0,62	6,87	7,49	14
9	5	69	74	0,55	7,66	8,21	16
10	5	85	90	0,5	8,5	9	

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ I.2

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Ι.3
Μέσο και Οριακό Κόστος

Η μεγιστοποίηση του κέρδους της επιχείρησης.

Ο αντικειμενικός σκοπός της επιχείρησης είναι η εξασφάλιση του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους ή η μεγιστοποίηση του κέρδους κατά την οικονομική ορολογία. Αν η επιχείρηση δεν μπορεί να έχει κέρδη ο σκοπός της είναι η ελαχιστοποίηση των ζημιών. Συνήθως ο όρος "μεγιστοποίηση του κέρδους" καλύπτει και τις δύο περιπτώσεις γιατί η ζημιά θεωρείται αρνητικό κέρδος.

Το κέρδος της επιχείρησης έχει ορισθεί ως η διαφορά μεταξύ συνολικών προσόδων και συνολικού κόστους $PR = TR - TC$.

Τώρα μας ενδιαφέρει να δούμε τι ποσότητες θα παράγει η επιχείρηση που λειτουργεί σε πλήρη ανταγωνισμό και τι κέρδος (ή ζημιά) θα αποκομίσει. Η ανάλυση αυτή μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

Ο πρώτος και ο προφανής είναι να συγκρίνομε τις συνολικές προσόδους με το συνολικό κόστος σύμφωνα με τον ορισμό του κέρδους.

Ο δεύτερος τρόπος είναι να συγκρίνομε την πρόσοδο με το κόστος κάθε μιάς διαδοχικής μονάδας προϊόντος δηλαδή να συγκρίνομε την οριακή πρόσοδο με το οριακό κόστος. Για να γίνει απόλυτα σαφής η συμπεριφορά της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό θα χρησιμοποιήσουμε και τους δύο τρόπους.

Συνολική Πρόσοδος και Συνολικό Κόστος.

Για ευκολία θα χρησιμοποιήσουμε τα παραδείγματα των πινάκων (I.1) και (I.2) και τα αντίστοιχα διαγράμματα. Στο διάγραμμα (I.4) η ευθεία γραμμή TR δείχνει τη συνολική πρόσοδο και είναι παρμένη από το διάγραμμα (I.1) και η γραμμή TC που δείχνει το συνολικό κόστος είναι από το διάγραμμα (I.2). Η κάθετη απόσταση ανάμεσα στις δύο γραμμές είναι η διαφορά μεταξύ της συνολικής προσόδου και συνολικού κόστους. Από το διάγραμμα I.4 φαίνεται αμέσως ότι για παραγωγή μικρότερη από τέσσερις μονάδες το κόστος υπερβαίνει την πρόσοδο, άρα η επιχείρηση για παραγωγή εννέα και δέκα μονάδων. Τα σημεία τομής των δυο γραμμών δείχνουν ισότητα προσόδων και κόστους δηλαδή κέρδους μηδέν. Τα σημεία αυτά λέγοντε συνήθως νεκρά σημεία και το διάγραμμα (I.4) είναι το N1 και το N2.

Ανάμεσα στα δύο σημεία βρίσκεται η κερδοφόρα περιοχή της παραγωγής που είναι ανάμεσα στις τέσσερις και εννέα περίπου μονάδες προϊόντος. Στην περιοχή αυτή το μεγαλύτερο κέρδος πραγματοποιείται όταν η επιχείρηση παράγει επτά μονάδες προϊόντος και το κέρδος είναι ίσο προς την απόσταση AB. Είναι λοιπόν φανερό ότι η επιχείρηση θα παράγει επτά μονάδες προϊόντος γιατί τότε μεγιστοποιεί το κέρδος της που είναι 8 χρηματικές μονάδες. Η επιχείρηση δεν έχει κανένα κίνητρο να μεταβάλει την παραγωγή της γιατί θα μειώσει το κέρδος της. Γιαυτό το λόγο λέμε πως όταν η επιχείρηση μεγιστοποιεί το κέρδος της, βρίσκεται σε θέση ισορροπίας. Το συμπέρασμα που βγαίνει από το διάγραμμα I.4 μπορεί να επαληθευτεί από την σύγκριση προσόδων και κόστους των πινάκων I.1 και I.2 γίνεται φανερό, ότι το κέρδος είναι ίσο προς 8 χρηματικές μονάδες για 6 και 7 μονάδες προϊόντος. Στην περίπτωση αυτή η επιχείρηση είναι αδιάφορη μεταξύ των δυο σημείων. Η ύπαρξη δυο σημείων ισορροπίας οφείλεται στην ασυνέχεια που υπάρχει στη μέτρηση της παραγόμενης ποσότητας.

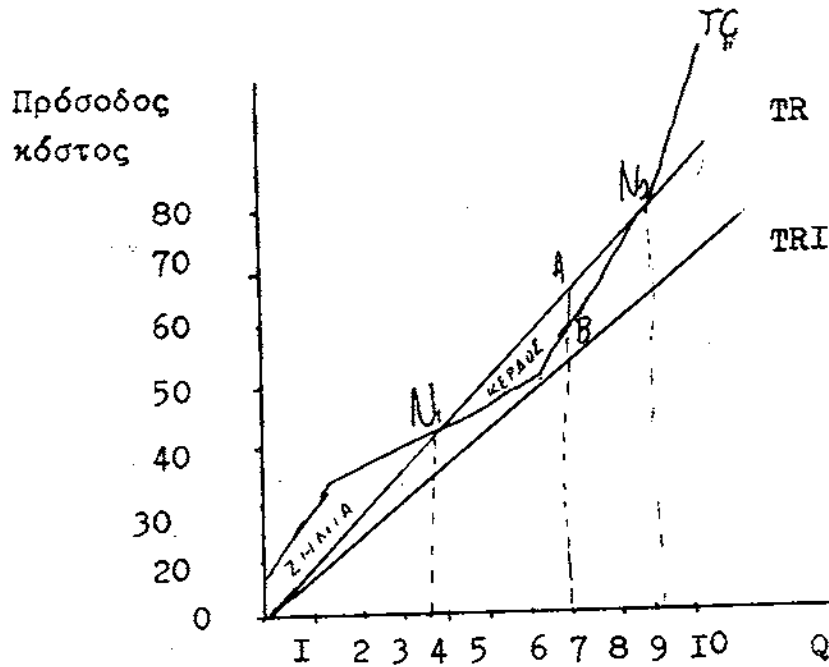
Θεωρούμε ότι το σημείο ισορροπίας είναι στις 7 μονάδες παραγωγής επειδή αυτό το αποτέλεσμα προκύπτει και με τη μέθοδο αναλύσεως που βασίζεται στην οριακή πρόσοδο και το οριακό κόστος.

Για επτά μονάδες παραγωγής το κέρδος είναι :

$$PR = TR - TC = 56 - 48 = 8$$

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Ι.4

Μεγιστοποίηση του κέρδους με τις Καμπύλες Συνολικού Κόστους και Συνολικής Προσόδου.

Από το διάγραμμα Ι.4 μπορούμε εύκολα να δούμε ποιές είναι οι συνέπειες μιας μεταβολής της τιμής του προϊόντος. Αν η τιμή μειωθεί στις έξι δραχμές κατά μονάδα προϊόντος η γραμμή των συνολικών προσόδων μετατοπίζεται στη θέση TRI και δεν υπάρχει πιά κανένα επίπεδο παραγωγής, στο οποίο η επιχείρηση να πραγματοποιεί κέρδη. Τελικά η επιχείρηση θα πρέπει να διακόψει την παραγωγική της διαδικασία. Αντίθετα αν η τιμή του προϊόντος αυξηθεί η γραμμή στρέφεται προς τα πάνω και αριστερά και τα κέρδη της επιχείρησης για κάθε επίπεδο παραγωγής αυξάνονται. Η θέση ισορροπίας συνήθως μεταβάλλεται και βρίσκεται σε μεγαλύτερο μέγεθος παραγωγής.

Οριακή πρόσδοος και Οριακό κόστος.

Για κάθε πρόσθετη μονάδα προϊόντος που παράγει η επιχείρηση αντιμετωπίζει μια αύξηση στο συνολικό της κόστος, ενώ η πώληση αυτής της μονάδας αυξάνει τη συνολική πρόσδοο της επιχείρησης. Η πρόσθετη μονάδα συμφέρει να παραχθεί αν αυξάνει τη συνολική πρόσδοο περισσότερο από το συνολικό της κόστος, γιατί μόνο έτσι αυξάνει τη συνολική πρόσδοο περισσότερο από το συνολικό κόστος, γιατί μόνο έτσι αυξάνεται το κέρδος της επιχείρησης. Αντίθετα αν το κόστος αυξάνεται περισσότερο από την πρόσδοο, η πρόσθετη μονάδα σημαίνει ζημιά για την επιχείρηση και μειώνει τα κέρδη της.

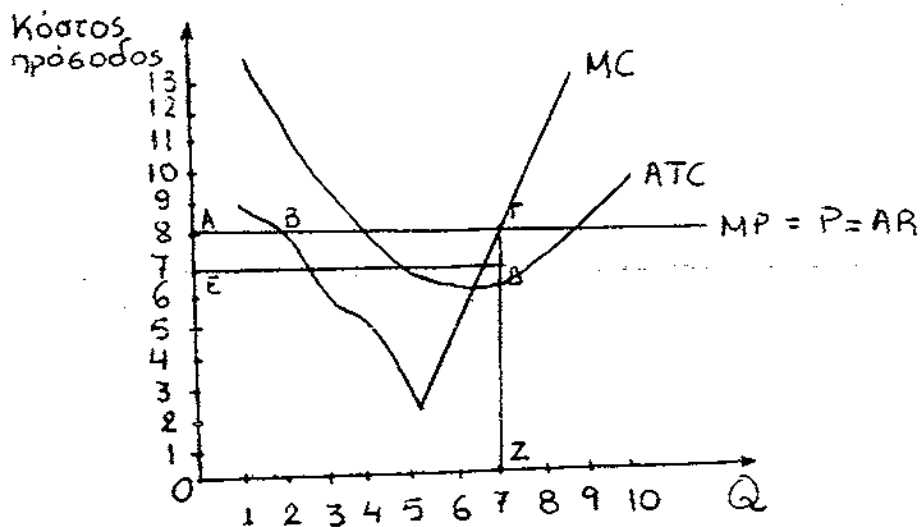
Γνωρίζοντας ότι η αύξηση στο συνολικό κόστος για κάθε πρόσθετη

μονάδα είναι το οριακό κόστος, και η αύξηση στη συνολική πρόσοδο είναι η οριακή πρόσοδος. Επομένως μια πρόσθετη μονάδα συμφέρει να παραχθεί αν η οριακή της πρόσοδος είναι μεγαλύτερη από το οριακό της κόστος. Εφόσον αυτό συμβαίνει καθώς αυξάνεται η παραγωγή το κέρδος της επιχείρησης αυξάνεται. Αν με την αύξηση της παραγωγής το οριακό κόστος αυξηθεί αρκετά και ξεπεράσει την οριακή πρόσοδο η παραπέρα αύξηση της παραγωγής σημαίνει ζημιές και συνολικά μείωση του κέρδους. Έχουμε όμως υποθέσει, ότι η επιχείρηση μεγιστοποιεί το κέρδος της. Αυτό σημαίνει ότι η επιχείρηση δεν θα παράγει μια πρόσθετη μονάδα, αν το οριακό της κόστος ξεπερνά την οριακή της πρόσοδο. Από την άλλη πλευρά θα συνεχίζει να παράγει, εφόσον η οριακή πρόσοδος υπερβαίνει το οριακό κόστος. Άρα θα σταματήσει να αυξάνει την παραγωγή στο σημείο, όπου η οριακή πρόσοδος γίνεται ίση με το οριακό κόστος. Το μέγεθος της παραγωγής όπου επέρχεται η εξίσωση αυτή, είναι εκείνο που μεγιστοποιεί τα κέρδη της επιχείρησης και προσδιορίζει τη θέση ισορροπίας της επιχείρησης.

Η παραπάνω ανάλυση μπορεί να γίνει διαγραμματικά, με τη βοήθεια των διαγραμμάτων I.1 και I.3 που εμφανίζονται μαζί στο διάγραμμα I.5. Από το διάγραμμα I.1 παίρνουμε την ευθεία της οριακής πρόσοδος MR που είναι, στην περίπτωση του πλήρους ανταγωνισμού ίση με την τιμή του προϊόντος P. Από το διάγραμμα I.3 παίρνουμε τις καμπύλες του οριακού κόστους MC και του μέσου συνολικού κόστους ATC. Οι τρεις αυτές καμπύλες είναι βασισμένες στα προηγούμενα αριθμητικά παραδείγματα φαίνοντε στο διάγραμμα I.5.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ I.5

Μεγιστοποίηση του κέρδους με τις οριακές καμπύλες

Από το διάγραμμα I.5 φαίνεται ότι το οριακό κόστος της πρώτης μονάδας ($MC=9$) είναι μεγαλύτερο από την οριακή πρόσοδο ($MR=8$) άρα δημιουργεί ζημιές. Καθώς όμως η παραγωγή αυξάνεται, το οριακό κόστος μειώνεται, ενώ η οριακή πρόσοδος είναι σταθερή. Η παραγωγή της δεύτερης μονάδας δεν μεταβάλλει την κατάσταση, γιατί το οριακό της κόστος είναι ίσο με την οριακή της πρόσοδο. Η τρίτη όμως μονάδα έχει οριακό κόστος 6 και η οριακή πρόσοδος είναι 8, άρα μειώνει τις ζημιές. Η τέταρτη μονάδα έχει ακόμα χαμηλότερο οριακό κόστος $MC=5$ και προσθέτει στην πρόσοδο 8 μονάδες άρα η παραγωγή της είναι συμφέρουσα. Το ίδιο συμβαίνει για κάθε πρόσθετη μονάδα ως την έβδομη. Όταν η παραγωγή φτάσει το επίπεδο των επτά μονάδων το οριακό κόστος γίνεται ίσο με την οριακή πρόσοδο.

Στο σημείο αυτό η επιχείρηση μεγιστοποιεί το κέρδος της και βρίσκεται σε θέση ισορροπίας. Αν παραχθεί μια ακόμα μονάδα, το κέρδος θα μειωθεί, γιατί το οριακό κόστος είναι μεγαλύτερο από την οριακή πρόσοδο γιατί η αύξηση δηλαδή του κόστους είναι μεγαλύτερη από την αύξηση της προσόδου.

Στο παραδειγμα μας η παραγωγή της έβδομης μονάδας δεν επηρεάζει το μέγεθος του κέρδους γιατί το οριακό κόστος είναι ίσο και η οριακή της πρόσοδος $MC=MR=8$. Το διάγραμμα όμως δείχνει ότι αν μπορούσε να μετρηθεί το προϊόν σε μικρότερες μονάδες π.χ. 6,7 6,8 6,9 7, I κ.λ.π. μονάδες η παραγωγή της μονάδας 6,9 θα ήταν κερδοφόρα. Γι' αυτό λέμε ότι η επιχείρηση μεγιστοποιεί τα κέρδη της όταν το οριακό κόστος είναι ίσο με την οριακή πρόσοδο. Αυτό συμβαίνει σε δύο σημεία Β και Γ που αντιστοιχούν στην παραγωγή 2 και 7 μονάδων.

Γνωρίζουμε όμως ότι η μεγιστοποίηση του κέρδους επέρχεται στο σημείο Γ. Συνεπώς η επιχείρηση μεγιστοποιεί τα κέρδη της και βρίσκεται σε θέση ισορροπίας όταν :

I Το οριακό κόστος είναι ίσο με την οριακή πρόσοδο.

II Η καμπύλη του οριακού κόστους τέμνει τη γραμμή της οριακής προσόδου από κάτω προς τα πάνω.

Στο διάγραμμα I.5 μπορούμε να δούμε και άλλα μεγέθη που ενδιαφέρουν την επιχείρηση. Στη θέση ισορροπίας η συνολική πρόσοδος της επιχειρήσεως, που είναι το γινόμενο της τιμής επί

την ποσότητα , είναι ίση με το εμβαδόν $OAGZ$ γιατί η τιμή είναι OA και η ποσότητα OZ . Το συνολικό κόστος της επιχείρησης είναι το γινόμενο του μέσου συνολικού κόστους ATC επί την παραγόμενη ποσότητα και στη θέση ισορροπίας το συνολικό κόστος είναι τό εμβαδόν της περιοχής $OBAZ$, γιατί OB είναι το κόστος κατά μονάδα ATC και OZ είναι η ποσότητα . Συνεπώς το κέρδος που είναι η διαφορά μεταξύ συνολικής προσόδου και συνολικού κόστους δίνεται από το εμβαδόν της περιοχής $BAGZ$. Το εμβαδόν αυτό είναι και το γινόμενο της διαφοράς μεταξύ της τιμής και μέσου συνολικού κόστους επί την ποσότητα . Συνεπώς το κέρδος βρίσκεται και από την έκφραση $(P - ATC) \times Q$.

Το κέρδος της επιχείρησης

Θα εξετάσουμε τώρα την αντιπροσωπευτική επιχείρηση άρα και όλες τις επιχειρήσεις του κλάδου στον πλήρη ανταγωνισμό που υπάρχει εύκολη μετακίνηση των επιχειρήσεων προς και από τον κλάδο παραγωγής.

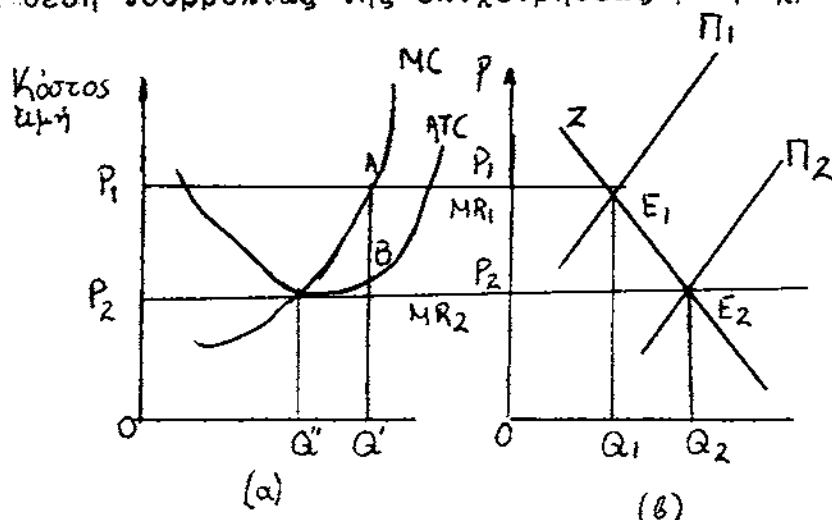
Το δεύτερο μέρος του διαγράμματος I.7 δείχνει την κατάσταση στην αγορά του προϊόντος και το πρώτο μέρος δείχνει την κατάσταση στην αντιπροσωπευτική επιχείρηση. Αν υποθέσουμε ότι οι καμπύλες ζήτησης και προσφοράς είναι η Z και Π και η τιμή ισορροπίας της αγοράς είναι P_1 .

Στην τιμή αυτή η συνολική προσφορά είναι Q_1 . Με αυτά τα δεδομένα και με τις καμπύλες κόστους του διαγράμματος I.7 (α) η ατομική επιχείρηση μεγιστοποιεί το κέρδος της όταν παράγει ποσότητα QQ' και το κέρδος της είναι $AB \times QQ'$. Το ίδιο συμβαίνει με όλες τις επιχειρήσεις του κλάδου . Η κατάσταση αυτή δεν μπορεί να διατηρηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Κι αυτό γιατί η ύπαρξη του κέρδους αποτελεί κίνητρο για επιχειρήσεις άλλων κλάδων , όπου τα κέρδη είναι μικρότερα να στραφούν προς αυτή την παραγωγή καθώς και για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Η αύξηση όμως του αριθμού των επιχειρήσεων στον κλάδο που εξετάζουμε σημαίνει αύξηση της παραγωγής δηλαδή μετατόπιση της καμπύλης της προσφοράς προς τα δεξιά και συνεπώς πτώση της τιμής. Η διαδικασία της αυξήσεως της προσφοράς και πτώσεως της τιμής συνεχίζεται μέχρι τα κέρδη να εξαφανιστούν , τότε παύει να υπάρχει και το κίνητρο εισόδου νέων επιχειρήσεων στον κλάδο. Στην τέταρτη θέση ισορροπίας η καμπύλη προσφοράς θα έχει μετατοπισθεί στη θέση Π_2 και η τιμή στη θέση P_2 .

θα είναι ίση με το συνολικό κόστος της επιχειρήσεως και το κέρδος κάθε επιχειρήσεως θα είναι μηδέν. Η προσφορά στην αγορά έχει αυξηθεί από OQ_1 σε OQ_2 λόγω αυξήσεως του αριθμού των επιχειρήσεων αλλά κάθε επιχείρηση παράγει τώρα λιγότερο κατά $Q'Q''$. Το συμπέρασμα από την ανάλυση αυτή είναι ότι στον πλήρη ανταγωνισμό το κέρδος τείνει μακροχρόνια να εξαφανισθεί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Ι.7

Η θέση ισορροπίας της επιχειρήσεως μακροχρόνια

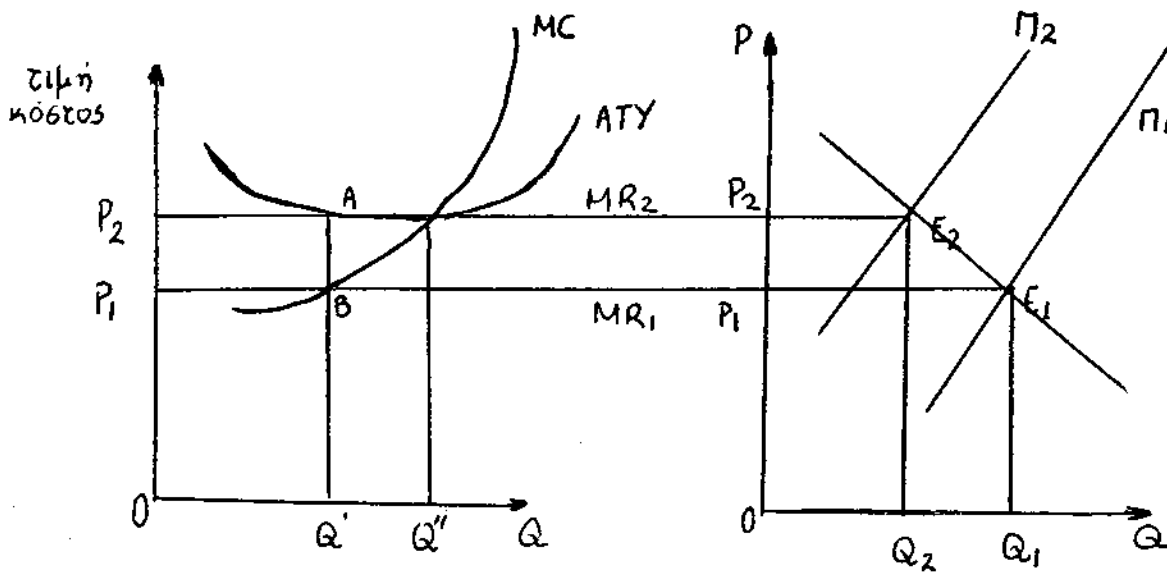

Αξίζει να τονίσουμε ότι στην παραπάνω ανάλυση υποθέσαμε πως το κόστος παραγωγής παραμένει αμετάβλητο. Αν υποθεθεί ότι με την είσοδο νέων επιχειρήσεων στον κλάδο αυξάνεται και η ζήτηση των παραγωγικών συντελεστών που απασχολούνται στην παραγωγή του προϊόντος και επομένως, αυξάνεται η τιμή τους, τότε το κόστος της παραγωγής θα αυξηθεί. Αυτό σημαίνει, ότι οι καμπύλες κόστους θα μετατοπισθούν προς τα πάνω και η πτώση και τελικά η εξαφάνιση του κέρδους θα είναι ταχύτερη.

Η προϋπόμενη ανάλυση ισχύει κατ'αναλογία στην περίπτωση που οι επιχειρήσεις του κλάδου έχουν ζημιές. Επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν ζημιές δεν μπορούν να επιβιώσουν μακροχρόνια. Θα διακόψουν την παραγωγή τους τελειωτικά ή θα στραφούν σε άλλους παραγωγικούς κλάδους. Και στις δύο περιπτώσεις η προσφορά θα μειωθεί και η καμπύλη προσφοράς θα μετατοπισθεί προς τα πάνω και αριστερά η τιμή θα αυξηθεί και οι ζημιές θα μειωθούν. Αυτή η διαδικασία θα συνεχίζεται μέχρι οι ζημιές να εξαφανιστούν. Διαγραμματικά στην αρχική θέση ισορροπίας της αγοράς η τιμή είναι P_1 και η ποσότητα Q_2 .

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Ι.8

Η θέση Ισορροπίας της Επιχειρήσεως Μακροχρόνια

Για την αντιπροσωπευτική επιχείρηση η αρχική θέση ισορροπίας δίνεται από το σημείο B στο διάγραμμα Ι.8 (α) και δείχνει τις ζημιές μεγέθους $Q_1 \times AB$ ενώ η τελική θέση ισορροπίας δίνεται από το σημείο επαφής της τιμής (και οριακής προσόδου MR_2) με την καμπύλη του μέσου συνολικού κόστους όπου η παραγωγή της επιχείρησης έχει αυξηθεί σε Q_2 .

Μ Ο Ν Ο Π Ω Λ Ι Ο

Πολλές φορές ο όρος μονοπώλιο χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια αγορά στην οποία υπάρχουν λίγες επιχειρήσεις και όχι αναγκαστικά μία . Σύμφωνα όμως με την αυστηρή χρησιμοποίηση της οικονομικής ορολογίας η χρήση της ονομασίας αυτής για την περιγραφή μιας αγοράς είναι λαθεμένη γιατί υπάρχει ο ειδικός όρος που είναι το ολιγοπώλιο που θα αναφερθεί πιο κάτω .

Γιαυτό το λόγο θα χρησιμοποιηθεί ο όρος μονοπώλιο όταν υπάρχει μία μόνο επιχείρηση που προσφέρει το προϊόν .

Χ α ρ α κ τ η ρ ι σ τ ι κ ά
Μ ο ν ο π ω λ ί ο υ

Τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν μια αγορά μονοπωλιακή είναι :

I) Η ύπαρξη μιας μόνο επιχειρήσεως που παράγει και προσφέρει το προϊόν

II) Η έλλειψη στενών υποκαταστάτων του προϊόντος .

Η έλλειψη στενών υποκαταστάτων είναι απαραίτητη για την έννοια του μονοπωλίου , γιατί αν για κάποιο αγαθό υπάρχουν στενά υποκατάστατα και οι καταναλωτές μπορούν να στραφούν εύκολα προς αυτά . Η ύπαρξη μιας και μόνο επιχείρησης δεν έχει πιά ουσιαστική σημασία αφού για την κρίση των καταναλωτών υπάρχουν άλλα παρόμοια προϊόντα .

Παραδείγματα... μονοπωλίου χωρίς στενά υποκατάστατα είναι εύκολο να βρεθούν . Ένα τέτοιο είναι η υπηρεσίες του ταχυδρομείου . Αντί για το ταχυδρομείο δηλαδή την αποστολή επιταγών ο πολίτης μπορεί να χρησιμοποιεί το τηλεγραφέιο ή το τηλέφωνο , που είναι τρόποι επικοινωνίας αλλά δεν μπορούν να θεωρηθούν στενά υποκατάστατα του ταχυδρομείου .

Η κ α μ π ύ λ η ζ ή τ η σ η ς γ ι α τ α π ρ ο ι ό ν τ α
σ τ ο μ ο ν ο π ώ λ ι ο

Στο μονοπώλιο η κατάσταση είναι ολότελα διαφορετική απ'ότι στον πλήρη ανταγωνισμό . Υπάρχει μία μόνο επιχείρηση και επομένως όποια ζήτηση υπάρχει στην αγορά από τους καταναλωτές είναι ζήτηση για το προϊόν της επιχειρήσεως . Σε κάθε τιμή του προϊόντος η μονοπωλιακή επιχείρηση μπορεί να πουλάει όλη την ποσότητα που ζητάει η κατανάλωση . Αυτό σημαίνει ότι η αγοραία καμπύλη ζήτησεως για το προϊόν είναι και η καμπύλη ζήτησεως που αντιμετωπίζει η

μονοπωλιακή επιχείρηση για το προϊόν της . Κι αυτό σημαίνει πάλι ότι οποιαδήποτε ενέργεια της επιχείρησης σχετικά με το μέγεθος της παραγωγής επιδρά πάνω στη τιμή του προϊόντος και μεταβάλλει τη συνολική πρόσοδο της επιχείρησης .

Τώρα μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε τη σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της παραγωγής και στη συνολική , μέση , και οριακή πρόσοδο στη μονοπωλιακή επιχείρηση . Οι έννοιες αυτές είναι γνωστές και επομένως ο πίνακας 2.1 μπορεί να εξετασθεί χωρίς δυσκολία .

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1

Παράδειγμα Συνολικής Μέσης και Οριακής Προσόδου στο Μονοπώλιο

Ποσότητα	Τιμή	Συνολική πρόσοδος	Μέση πρόσοδος	Οριακή πρόσοδος
Q	P	TR	AR	NR
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
0	-	0	-	-
1	23	23	23	23
2	21	42	21	19
3	19	57	19	15
4	17	68	17	11
5	15	75	15	7
6	13	78	13	3
7	11	77	11	-1
8	9	72	9	-5
9	7	63	7	-9
10	5	50	5	-13

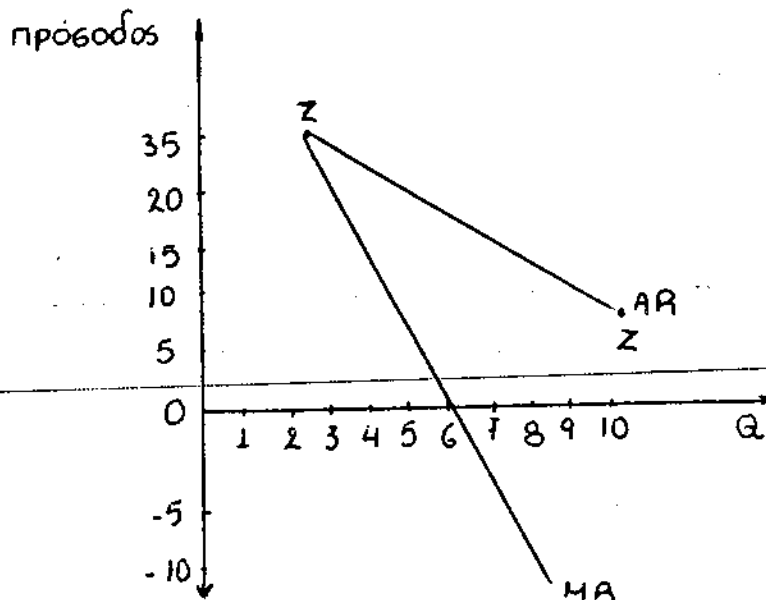
Η συνολική πρόσοδος της επιχείρησης είναι το γινόμενο της ποσότητας επί την τιμή που δίνεται στη στήλη (3). Αξίζει να σημειωθεί, ότι η συνολική πρόσοδος αυξάνεται στην αρχή και τελικά μειώνεται , αντίθετα με το ότι συμβαίνει στη συνολική πρόσοδο της ατομικής επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό όπου η συνολική πρόσοδος αυξάνεται συνεχώς . Η ελαστικότητα της ζήτησης μεταβάλλεται κάθε φορά που μεταβάλλονται οι ζητούμενες ποσότητες .

Η μέση πρόσοδος είναι από τον ορισμό της ίση προς την τιμή του προϊόντος . Η καμπύλη της μέσης προσόδου της μονοπωλιακής επι-

χείρησης είναι η καμπύλη της αγοραίας ζήτησης του προϊόντος και φαίνεται από τη στήλη (4). Η στήλη (5) δείχνει τις μεταβολές της συνολικής προσόδου κατά μονάδα προϊόντος είναι δηλαδή η οριακή πρόσδοδος. Η οριακή πρόσδοδος έχει δύο χαρακτηριστικά στοιχεία: Είναι φθίνουσα και μικρότερη από τη μέση πρόσδοδος για κάθε ποσότητα προϊόντος. Και ύστερα παίρνει και αρνητικές τιμές επειδή η συνολική πρόσδοδος μειώνεται. Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η οριακή πρόσδοδος γίνεται μηδέν, όταν η συνολική βρίσκεται στο ανώτερο σημείο της. Στο διάγραμμα 2.1 έχουμε σύρει καμπύλες της μέσης και της οριακής προσόδου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1

Καμπύλη Μέσης και Οριακής Προσόδου στο Μονοπώλιο

Η θέση Ισορροπίας της μονοπωλιακής επιχείρησης

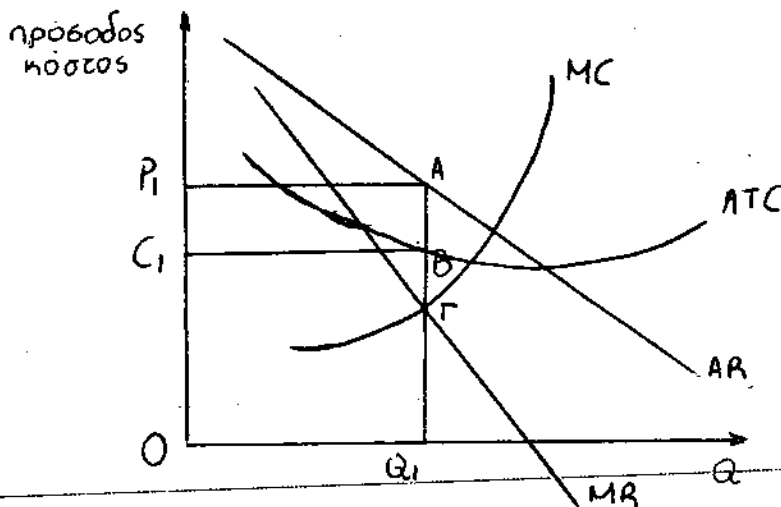
Το κίνητρο για παραγωγή της μονοπωλιακής επιχείρησης είναι το ίδιο όπως και της επιχείρησης που λειτουργεί σε άλλη μορφή αγοράς δηλαδή η μεγιστοποίηση του κέρδους. Συνεπώς για να βρούμε τη θέση ισορροπίας θα χρησιμοποιήσουμε την ίδια αρχή που είναι η εξίσωση της οριακής προσόδου με το οριακό κόστος. Η διαδικασία μεγιστοποίησης του κέρδους είναι η ίδια όπως και στον πλήρη ανταγωνισμό. Εκείνο που διαφέρει είναι η συμπεριφορά της συνολικής μέσης και οριακής προσόδου.

Η θέση ισορροπίας μιας μονοπωλιακής επιχείρησης φαίνεται από το διάγραμμα 2.2. Οι καμπύλες του μέσου συνολικού και οριακού

κόστους είναι οι καμπύλες μιας οποιασδήποτε επιχείρησης όπως στο διάγραμμα 2.1. Το σημείο Γ όπου η οριακή πρόσοδος και το οριακό κόστος τέμνονται αντιστοιχεί η παραγωγή OQ_1 που δίνει το μέγιστο κέρδος. Το μέγιστο κέρδος είναι ίσο με το γινόμενο OQ_1 το οποίο είναι το μέγεθος της παραγωγής επί το κέρδος κατά μονάδα, το οποίο είναι η διαφορά μεταξύ τιμής και μέσου κόστους. Δηλαδή το κέρδος είναι $OQ_1 \times AB$.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2

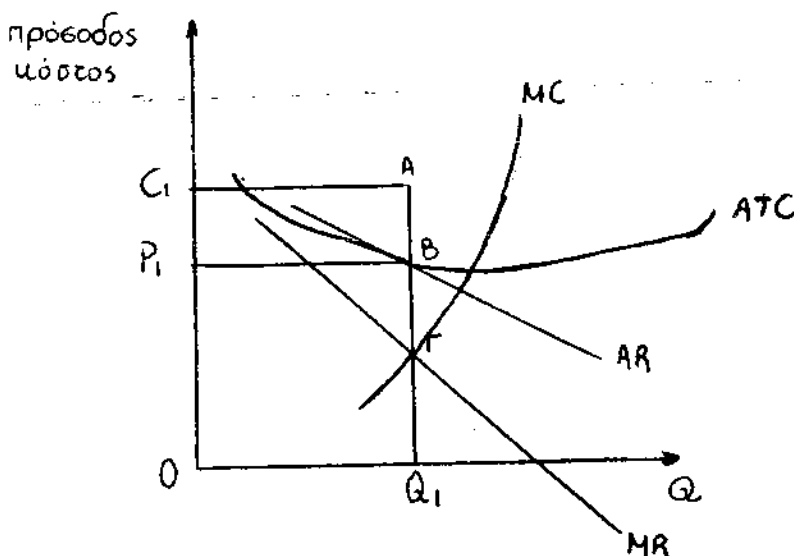
Η θέση ισορροπίας του μονοπωλιακού κέρδους

Εύκολα γίνεται αντιληπτό, ότι η οικονομική θέση του μονοπωλίου δεν είναι πάντοτε αναγκαία κερδοφόρα. Είναι εύκολο να φαντασθούμε καμπύλες πρόσοδου και κόστους τέτοιες που να δίνουν κέρδος μηδέν ή αρνητικό. Το διάγραμμα 2.3 δείχνει μια μονοπωλιακή επιχείρηση που έχει ζημιές.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.3

Θέση ισορροπίας μονοπωλίου με ζημιά

Το κόστος της επιχείρησης είναι τόσο υψηλό που σε κανένα μέγεθος παραγωγής δεν ξεπερνάει το κόστος του προϊόντος που αντιστοιχεί σ' αυτό το μέγεθος . Στο σημείο Q_1 η επιχείρηση ελαχιστοποιεί τις ζημιές της που είναι ίσες με το γινόμενο $OQ_1 \times AB$.

Το μέσο συνολικό κόστος είναι ίσο με την τιμή στη θέση ισορροπίας στη μονοπωλιακή επιχείρηση . Αναφέρθηκε πιο πάνω ότι η μονοπωλιακή επιχείρηση δεν είναι αναγκαίο να έχει πάντοτε κέρδη . Μακροχρόνια όμως η ατομική επιχείρηση μονοπωλιακή ή όχι δεν μπορεί να επιβιώσει παρά μόνο αν έχει κέρδη .

Έχει υποστηριχθεί ότι η μονοπωλιακή επιχείρηση δεν επιβάλλει την τιμή που μεγιστοποιεί το κέρδος της αλλά εφόσον το κέρδος είναι θετικό μια κάπως χαμηλότερη τιμή. Το κίνητρο της , στη περίπτωση αυτή , είναι να εμφανίζει μικρότερα κέρδη , ώστε να μην προκαλέσει τον ανταγωνισμό άλλων επιχειρήσεων που πιθανώς θα ήθελαν να εισχωρήσουν στον κλάδο . Κατά τη γνώμη μας η άποψη αυτή δεν μπορεί να εξηγήσει τη μακροχρόνια τιμολογιακή πολιτική της μονοπωλιακής επιχειρήσεως . Είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι η μονοπωλιακή επιχείρηση θέλει να διατηρήσει τη μονοπωλιακή της θέση όχι όμως θυσιάζοντας τα κέρδη της , αφού ^{αυτά} είναι που θέλει στην ουσία , να διατηρήσει . Είναι λογικότερο να υποθέσουμε ότι η μονοπωλιακή επιχείρηση μεγιστοποιεί το κέρδος επιβάλλοντας την τιμή , που προσδιορίζεται από την εξίσωση οριακού κόστους και οριακής προσόδου , να χρησιμοποιεί άλλους τρόπους για τη διατήρηση της μονοπωλιακής της θέσεως . Οι τρόποι αυτοί ποικίλλουν , από τη νομική της κατοχύρωση ως τις δωροδοκίες των κατάλληλων προσώπων .

ΚΡΑΤΙΚΑ ΜΟΝΟΠΩΛΙΑ

Στις σύγχρονες οικονομίες του καπιταλιστικού κόσμου υπάρχουν πολλές μονοπωλιακές επιχειρήσεις, που η τιμολογιακή πολιτική τους ελέγχεται από την κυβέρνηση. Φυσικά στις περιπτώσεις αυτές η μονοπωλιακή επιχείρηση δεν μπορεί να μεγιστοποιεί τα κέρδη της. Ο έλεγχος της τιμής από το κράτος έχει ακριβώς το σκοπό να περιορίσει τα κέρδη της επιχειρήσεως και να αυξήσει την κατανάλωση του προϊόντος από το κοινό. Από την άλλη πλευρά, βέβαια, η μονοπωλιακή επιχείρηση πρέπει να απολαμβάνει ένα ποσοστό κέρδους αρκετά φηλό, ώστε να τη συμφέρει να συνεχίζει την παραγωγή του προϊόντος.

Στην Ελλάδα πιο συνηθισμένη είναι η περίπτωση των κρατικών μονοπωλίων, δηλαδή μονοπωλιακών επιχειρήσεων που αποτελούν περιουσία του Δημοσίου. Τέτοιες επιχειρήσεις είναι τα Ελληνικά Ταχυδρομεία, ο οργανισμός Τηλεπικοινωνιών, η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού και η Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου και πολλές άλλες.

Είναι φανερό ότι η εξαφάνιση του κινήτρου της μεγιστοποίησεως του κέρδους αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί το κρατικό μονοπώλιο από το κοινό μονοπώλιο.

Πολύ συχνά παρουσιάζεται η άποψη ότι τα κρατικά μονοπώλια έχουν μεγαλύτερο κόστος παραγωγής από τις αντίστοιχες ιδιωτικές επιχειρήσεις γιατί δεν προσπαθούν επίμονα να μειώσουν το κόστος, ακριβώς επειδή δεν ενδιαφέρονται για τη μεγιστοποίηση του κέρδους. Αυτή η άποψη μπορεί να είναι σωστή. Από αυτό όμως δεν μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα όπως συχνά και κακώς γίνεται, ότι η μεγιστοποίηση του κέρδους είναι απαραίτητη ή και ικανή προϋπόθεση για τη μείωση του κόστους. Είναι δυνατό το κόστος να μειωθεί από μια έμπειρη η ευσυνείδητη διοίκηση του κρατικού μονοπωλίου ανεξάρτητα από την επιδίωξη η όχι των κερδών. Όπως τα ιδιωτικά έτσι και τα κρατικά μονοπώλια κάνουν διαφορισμό των τιμών. Το κίνητρο όμως δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους αλλά κάποιος άλλος αντικειμενικός σκοπός.

Ο Λ Ι Γ Ο Π Ω Λ Ι Ο

Η πιο συνηθισμένη μορφή αγοράς στις σύγχρονες καπιταλιστικές οικονομίες είναι ασφαλώς το ολιγοπώλιο . Με τον όρο αυτό χαρακτηρίζουμε μια αγορά στην οποία παράγουν και προσφέρουν το προϊόν περισσότερες από δύο επιχειρήσεις αλλά πάντως λιγότερες .

Χ α ρ α κ τ η ρ ι σ τ ι κ ά

τ ο υ

Ο λ ι γ ο π ω λ ί ο υ

Αντίθετα από τις άλλες αγορές μονοπώλιο , πλήρη ανταγωνισμό το ολιγοπώλιο ή ατομική επιχείρηση δεν μπορεί να ενεργεί ανεξάρτητα από τις άλλες επιχειρήσεις . Κάθε ενέργεια της ατομικής επιχείρησης επηρεάζει την κατάσταση της αγοράς και συνεπώς την κατάσταση των άλλων επιχειρήσεων .

Παράλληλα κάθε επιχείρηση επηρεάζεται από τις ενέργειες των άλλων επιχειρήσεων . Είναι λοιπόν φανερό ότι στις επιχειρήσεις της ολιγοπωλιακής αγοράς υπάρχει σοβαρή αλληλεξάρτηση . Συνεπώς η ατομική επιχείρηση προτού κάνει ενέργεια που περιμένει ότι θα αυξήσει τα κέρδη της , πρέπει να υπολογίσει τις αντιδράσεις των άλλων επιχειρήσεων στην ενέργεια της . Για παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε την αγορά τσιμέντου , όπου το σύνολο της παραγόμενης και προσφερόμενης ποσότητας ελέγχεται από τρεις ή τέσσερις επιχειρήσεις . Αν υποθέσουμε ότι η αγορά βρίσκεται σε ισορροπία και κάθε επιχείρηση καλύπτει ένα μέρος από τη συνολική ζήτηση .

Ας υποθέσουμε τώρα ότι μια από τις τέσσερις επιχειρήσεις αποφασίζει να μειώσει την τιμή του παραγόμενου δικού της τσιμέντου , για να αυξήσει τις πωλήσεις της χωρίς να λάβει υπόψη της την αντίδραση των υπόλοιπων επιχειρήσεων . Η μείωση της τιμής θα αυξήσει τις πωλήσεις της , εφόσον το προϊόν είναι ομοιογενές ή σχεδόν ομοιογενές .

Η αύξηση όμως των πωλήσεων θα προέλθει μερικά τουλάχιστον, από τη στροφή των πελατών , των άλλων επιχειρήσεων προς το προϊόν με τη μειωμένη τιμή . Αυτό , στη συνέχεια θα προκαλέσει την αντίδραση των άλλων επιχειρήσεων , που βλέπουν ότι χάνουν την πελατεία τους . Η αντίδραση τους , φυσιολογικά , θα είναι να μειώσουν και αυτές την τιμή για να επανακτήσουν ή να αυξήσουν την πελατεία τους σε βάρος της επιχείρησης , που πρώτη μείωσε την τιμή . Είναι φανερό ότι ένας τέτοιος " πόλεμος τιμών " καταλήγει σε βάρος όλων των επιχειρήσεων .

Αν η ατομική επιχείρηση θέλει , μπορεί να αυξήσει την τιμή της ανεξάρτητα από τις άλλες επιχειρήσεις αλλά στην περίπτωση αυτή οι άλλες μάλλον θα κρατήσουν τις τιμές τους σταθερές και έτσι η πρώτη επιχείρηση θα χάσει μέρος της αγοράς.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό , ότι στην ολιγοπωλιακή μορφή αγοράς υπάρχει έντονη αλληλεξάρτηση στις ενέργειες των επιχειρήσεων. Η αλληλεξάρτηση στις ενέργειες , είναι το βασικό χαρακτηριστικό στοιχείο της ολιγοπωλιακής αγοράς . Μάλιστα ο προσδιορισμός μιας αγοράς με λίγες επιχειρήσεις ως ολιγοπωλιακή έχει ακριβώς την έννοια της αλληλεξαρτήσεως μεταξύ των επιχειρήσεων. Έτσι προσδιορίζεται και το πόσο λίγες είναι οι "λίγες" επιχειρήσεις . Τόσες , ώστε να μην μπορεί καμιά να ενεργήσει χωρίς να προκαλέσει την αντίδραση των άλλων.

Το προϊόν των ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων μπορεί να είναι ομοιογενές ή διαφοροποιημένο. Η διαφοροποίηση του προϊόντος βασίζεται σε πραγματικές διαφορές στα συστατικά στοιχεία και στην κατασκευή του προϊόντος , μπορεί όμως να βασίζεται και σε ασήμαντες διαφορές όπως η συσκευασία που διαφοροποιούν το προϊόν στα μάτια του καταναλωτή.

Όπως τονίσαμε πιο πάνω , το ολιγοπώλιο είναι η πιο συνηθισμένη μορφή αγοράς στις σύγχρονες καπιταλιστικές οικονομίες.

Εφόσον η αλληλεξάρτηση στις ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις είναι τόσο έντονη και υπάρχει το ενδεχόμενο ο μεταξύ τους ανταγωνισμός να καταλήξει σε πόλεμο τιμών , με αποτέλεσμα τη ζημιά όλων , είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι οι επιχειρήσεις είναι σχεδόν αναγκασμένες να έρθουν σε κάποια συμφωνία που να απομακρύνει ή να αποκλείει τον ανταγωνισμό.

Όταν η νομοθεσία δεν το απαγορεύει οι επιχειρήσεις μπορούν να κάνουν επίσημες συμφωνίες , με τις οποίες καθορίζουν μια τιμή για το προϊόν που να εξυπηρετεί όλους. Ταυτόχρονα μπορούν να μοιράσουν μεταξύ τους την αγορά του προϊόντος κατά περιοχές , ώστε μια επιχείρηση να πουλάει π.χ. σε ορισμένες πόλεις , άλλη σε επαρχίες. Με αυτό τον τρόπο κάθε επιχείρηση μετατρέπεται ουσιαστικά μέσο της συμφωνίας σε μονοπώλιο μιας περιοχής . Με αυτές τις συμφωνίες σχηματίζονται τα λεγόμενα καρτέλ. Όταν οι επίσημες συμφωνίες ανάμεσα στις επιχειρήσεις απαγορεύονται από τη νομοθεσία , τότε αυτές

κάνουν ανεπίσημες , παράνομες , άγραφες και σιωπηρές συμφωνίες σχετικά με τον περιορισμό του ανταγωνισμού της.

Η βασική επιδίωξη των επισήμων ή ανεπισήμων συμφωνιών των ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους τους. Αυτό μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους , που προσδιορίζονται κατά περίπτωση με διάφορους τρόπους, που προσδιορίζονται κατά περίπτωση από τις συμφωνίες. Συνηθισμένο χαρακτηριστικό των συμφωνιών αυτών είναι η αποφυγή του ανταγωνισμού με τις μεταβολές των τιμών για την πρόκληση του πολέμου των τιμών. Επίσης συνηθισμένες είναι οι συμφωνίες σχετικά με τη γεωγραφική κατανομή της συνολικής αγοράς στις επιχειρήσεις . Επιπρόσθετα οι συμφωνίες μπορούν να αναφέρονται σε κοινή στάση των επιχειρήσεων , για να αποκλεισθεί η είσοδος κάποιας νέας και δυναμικής επιχείρησης που θα μπορούσε να δημιουργήσει προβλήματα στο μέλλον. Γενικά το περιεχόμενο των συμφωνιών κάθε φορά προσδιορίζεται από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις.

Το γεγονός ότι οι συμφωνίες αυτές είναι συνηθισμένο φαινόμενο δεν σημαίνει ότι σταματάει ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις. Απλώς ο ανταγωνισμός μεταφέρεται σε άλλες σφαίρες. Ο πιο συνηθισμένος τρόπος ανταγωνισμού είναι η διαφήμιση με την οποία κάθε επιχείρηση προσπαθεί να προβάλλει το προϊόν της.

Μ Ο Ν Ο Π Ω Λ Ι Α Κ Ο Σ
Α Ν Τ Α Γ Ω Ν Ι Σ Μ Ο Σ

Μιά αγορά χαρακτηρίζεται σαν αγορά μονοπωλιακού ανταγωνισμού όταν έχει τα εξής δύο στοιχεία :

1) Υπάρχουν τόσες πολλές επιχειρήσεις που κάθε μία μπορεί να παίρνει αποφάσεις χωρίς να λαμβάνει υπόψη της τις πιθανές αντιδράσεις των άλλων επιχειρήσεων , λείπει δηλαδή το στοιχείο της αλληλοεξαρτήσεως .

2) Το προϊόν κάθε επιχειρήσεως διαφέρει σε κάτι από τα προϊόντα των άλλων επιχειρήσεων . Η διαφορά μπορεί να είναι σημαντική , ασήμαντη ή ακόμα και φανταστική . Στοιχεία τέτοιων διαφορών είναι η ποιότητα του προϊόντος , το σχήμα του , η συσκευασία του , το χρώμα κ.λ.π. .

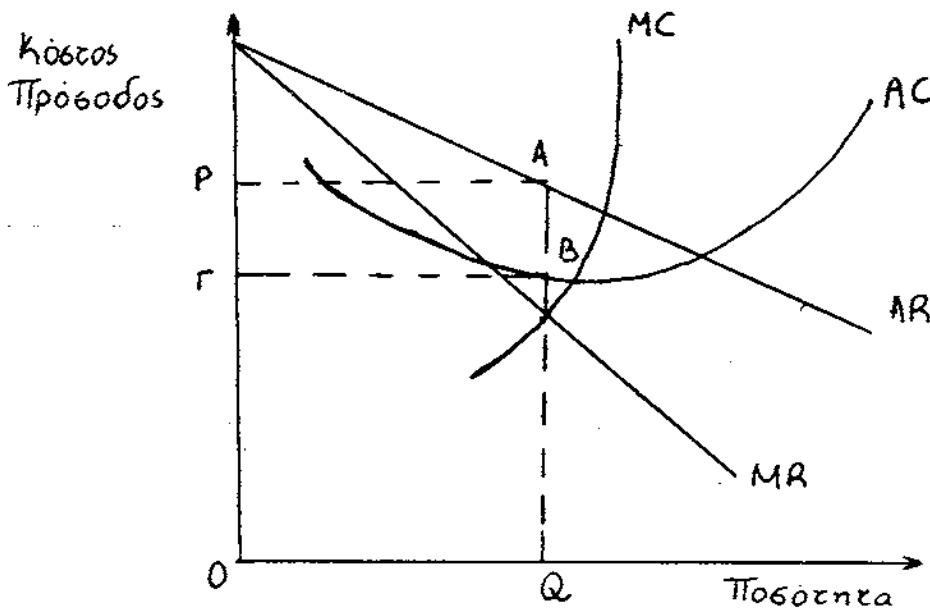
Από τα δύο αυτά χαρακτηριστικά προκύπτουν ορισμένες συνέπειες. Το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις είναι πολλές , κάνει πολύ δύσκολη και δαπανηρή ή αδύνατη τη φανερή ή κρυφή συμφωνία μεταξύ των επιχειρήσεων , αντίθετα προς το ολιγοπώλιο , όπου οι συμφωνίες είναι συνηθισμένες . Επιπλέον η διαφοροποίηση του προϊόντος προσθέτει ένα στοιχείο μονοπωλιακού χαρακτήρα στην αγορά δηλαδή η επιχείρηση μπορεί να αυξήσει την τιμή του προϊόντος χωρίς να χάσει όλη την πελατεία της.

Με άλλα λόγια η καμπύλη ζήτησης που αντιμετωπίζει η ατομική επιχείρηση για το προϊόν της έχει αρνητική κλίση . Η διαφοροποίηση του προϊόντος επίσης επιτρέπει μεταξύ των επιχειρήσεων τον ανταγωνισμό όχι μόνο πάνω στην τιμή του προϊόντος αλλά και πάνω σε άλλα στοιχεία και με διάφορα μέσα , όπως π.χ. διαφήμιση.

Η θέση ισορροπίας μιας επιχείρησης που λειτουργεί στο μονοπωλιακό ανταγωνισμό και έχει κέρδος φαίνεται στο διάγραμμα 3.1 . Η εξίσωση του οριακού κόστους και οριακής προσόδου συντελείται στο ύψος της παραγωγής OQ που προσδιορίζεται από την τομή των καμπυλών MR και MC . Η τιμή του προϊόντος είναι OP και το κατά μονάδα κόστος OG . Σύμφωνα με όσα έχουμε πει το κέρδος της επιχείρησης παριστάνεται στο διάγραμμα αυτό , και είναι ίσο με το γινόμενο $OQ \times AB$ δηλαδή το εμβαδόν $ABGP$.

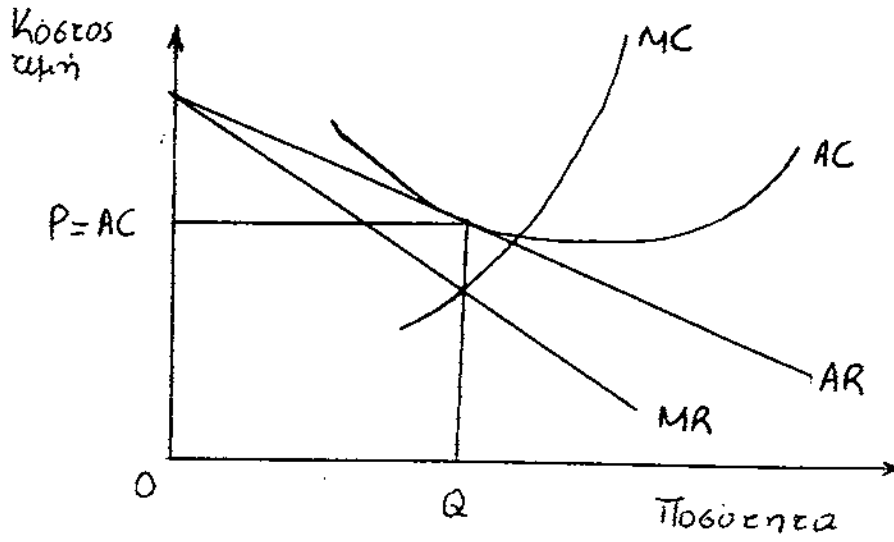
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1

θέση ισορροπίας επιχείρησης με κέρδη σε μονοπωλιακό ανταγωνισμό.

Η ύπαρξη πολλών επιχειρήσεων είναι ένα από τα χαρακτηριστικά του μονοπωλιακού ανταγωνισμού. Από αυτό συνεπάγεται ότι στη μορφή αυτή αγοράς υπάρχει ευχέρια εισόδου νέων επιχειρήσεων. Κατά συνέπεια η ύπαρξη κερδών, εφόσον αυτά υπερβαίνουν ένα ορισμένο επίπεδο θα προσελκύσει νέες επιχειρήσεις στην αγορά του αγαθού. Αυτό σημαίνει ότι το ίδιο ύψος συνολικής ζήτησης για το αγαθό σημαίνει ότι θα το μοιραθούν περισσότερες επιχειρήσεις. Έτσι κάθε μια επιχείρηση θα έχει λιγότερη ζήτηση. Αυτό σημαίνει, ότι η καμπύλη ζήτησης που αντιμετωπίζει κάθε επιχείρηση θα μετατοπισθεί προς τα αριστερά. Τελικά η διαδικασία αυτή θα έχει για αποτέλεσμα την εξαφάνιση των κερδών. Γι' αυτό η μακροχρόνια θέση ισορροπίας της ατομικής επιχείρησης θα είναι τέτοια, που η καμπύλη ζήτησης να εφάπτεται στην καμπύλη κόστους. Έτσι η διαφορά μεταξύ τιμής και μέσου κόστους είναι μηδέν και συνεπώς το κέρδος είναι μηδέν. Το διάγραμμα 3.2 δείχνει τη θέση ισορροπίας μακροχρόνια.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.3
μακροχρόνια θέση ισορροπίας.

Δ Ι Α Φ Ο Ρ Ο Ι Τ Ρ Ο Π Θ Ι Υ Π Ο Λ Ο Γ Ι Σ Μ Ο Υ Γ Ι Α Τ Ο Κ Ε Ρ Δ Ο Σ

Κέρδος μιας επιχείρησης είναι η διαφορά μεταξύ συνολικών προσόδων και συνολικού κόστους. Το συνολικό κόστος περιλαμβάνει όλες τις πληρωμές για εργασία, για ενοίκια, για πρώτες ύλες, για φθορά του κεφαλαίου, για τόκους κ.λ.π. .

Στον υπολογισμό του συνολικού κόστους περιλαμβάνεται και η αμοιβή του βόδιου του επιχειρηματία αν δουλεύει στην επιχείρηση. Υπολογίζοντας επίσης και ενοίκια, για κτίρια και οικόπεδα που τυχαίνει να ανήκουν στην επιχείρηση και τα χρησιμοποιεί η ίδια στην παραγωγική διαδικασία. Με λίγα λόγια το κόστος περιλαμβάνει τις αμοιβές για όλους τους συντελεστές της παραγωγής ανεξάρτητα από το ποιός είναι ο κάτοχος τους. Έστω κι αν τυπικά μια αμοιβή συντελεστή δεν πληρώνεται, π.χ. η επιχείρηση τυπικά δεν πληρώνει στον εαυτό της ενοίκιο, το ενοίκιο πρέπει να υπολογισθεί στο κόστος. Ότι απομένει από τη συνολική πρόσοδο μετά τον υπολογισμό όλου του κόστους είναι κέρδος.

Χρησιμοποιώντας τους όρους του συνολικού κόστους, του κόστους εργασίας, εγγείου προσόδου και των τόκων. Έτσι το κέρδος είναι :

$$\text{ΚΕΡΔΟΣ} = \text{ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ} - \text{ΜΙΣΘΟΙ} - \text{ΕΡΓΕΙΟΣ ΠΡΟΣΟΔΟΣ} - \text{ΤΟΚΟΙ}$$

Το κέρδος σαν καθαρό ή απλώς κέρδος είναι η διαφορά των μετρημένων σε χρήμα θετικών και αρνητικών συστατικών στοιχείων του κέρδους. Θετικά στοιχεία του κέρδους μπορεί να είναι : οι εισπράξεις, οι πρόσοδοι και τα αποτιμημένα έργα (εργοπρόσοδοι) .

Αρνητικά στοιχεία του κέρδους μπορεί να είναι : οι πληρωμές, οι δαπάνες και τα κόστη. Έτσι το

$$\text{ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΕΡΔΟΣ} = \text{ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ} - \text{ΠΛΗΡΩΜΕΣ}$$

Το συνηθισμένο (ταμειακό) περιοδικό κέρδος είναι :

$$\text{ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΚΕΡΔΟΣ} = \text{ΠΡΟΣΟΔΟΙ} - \text{ΔΑΠΑΝΕΣ}$$

$$\text{ΤΟ ΚΟΣΤΟΛΟΓΙΚΟ ΚΕΡΔΟΣ} = \text{ΕΡΓΟΠΡΟΣΟΔΟΙ} - \text{ΚΟΣΤΟΣ}$$

Συχνά αντί του όρου έξοδο χρησιμοποιείται ο όρος δαπάνη και αντί του όρου έσοδο ο όρος πρόσοδος. Συνεπώς :

$$\text{ΚΕΡΔΟΣ} = \text{ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΕΣΟΔΑ} - \text{ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΕΞΟΔΑ}$$

Σύμφωνα με το βιομηχανικό λογισμό έχουμε διαφορά δαπάνης και εξόδου.

$$\text{ΚΕΡΔΟΣ} = \text{ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ} - \text{ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ}$$

Το κέρδος μπορεί να υπολογισθεί και με άλλο τρόπο. Βρίσκουμε την πρόσοδο κατά μονάδα προϊόντος και απ' αυτή αφαιρούμε το κόστος κατά μονάδα προϊόντος. Έτσι βρίσκουμε το κέρδος για κάθε μονάδα προϊόντος.

Αν αυτό πολλαπλασιασθεί με τον αριθμό των μονάδων που πωλούνται στην αγορά το γινόμενο μας δίνει το ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΕΡΔΟΣ.

Η πρόσοδος κατά μονάδα προϊόντος λέγεται μέση πρόσοδος και ορίζεται σαν ο λόγος της συνολικής προσόδου προς την πωλούμενη ποσότητα παραγωγής.

$$\text{ΜΠ} = \frac{\Sigma\Pi}{Q} \quad (Q = \text{ο όγκος της παραγωγής})$$

Το κόστος κατά μονάδα προϊόντος λέγεται μέσο κόστος και ορίζεται σαν ο λόγος των συνολικών εξόδων προς την παραγόμενη ποσότητα δηλαδή $\text{ΜΚ} = \frac{\Sigma\text{Κ}}{Q}$.

Κατά συνέπεια το κέρδος για κάθε μονάδα είναι $(\text{ΜΠ} - \text{ΜΚ})$ και το συνολικό κέρδος είναι $\text{Κ} = (\text{ΜΠ} - \text{ΜΚ}) \times Q$.

Το κέρδος λοιπόν μιας επιχειρήσεως είναι η διαφορά μεταξύ συνολικών προσόδων και συνολικού κόστους. Η συνολική πρόσοδος της επιχειρήσεως περιλαμβάνει τις συνολικές της εισπράξεις και σημαίνει δημιουργία αγαθών ή υπηρεσιών που επιδρά στο αποτέλεσμα και αναφέρεται σε χρονική περίοδο. Είναι δηλαδή ένα μέγεθος μιας χρονικής περιόδου και επομένως ένα μέγεθος της λογιστικής και μάλιστα του λογαριασμού Κέρδη και Ζημιές.

Η πρόσοδος (σαν ακαθάριστη) είναι κατ' αρχή ένα μέγεθος δηλαδή αποτελείται από τη δαπάνη και τό αποτέλεσμα και περιλαμβάνει τόσο τις ουδέτερες προσόδους όσο και τις εργοπροσόδους εκμεταλλεύσεως. (εργοπρόσοδος = έσοδα από πωλήσεις έργων, προϊόντων). Η συνολική πρόσοδος ορίζεται σαν γινόμενο της ποσότητας επί την τιμή.

Το συνολικό κόστος περιλαμβάνει Α (κόστος Υλικών).

α) υλικά κατεργασίας ή επεξεργασίας β) διάμεσα προϊόντα (ημικατεργασμένα) γ) τα έτοιμα προϊόντα που αγοράζονται απ' έξω και παρά-

γονται από ξένες εκμεταλλεύσεις βάση δικών μας ή ξένων σχεδίων τα οποία όμως παραγωγικότεχνικά συνδέονται προς τα δικά μας προϊόντα .

δ) Βοηθητικές ύλες και ύλες εκμεταλεύσεως (καύσιμα, ενέργεια).

ε) κατεργασία από τρίτους (από ξένες εκμεταλεύσεις ανάληψη ορισμένης παραγωγικής επεξεργασίας).

στ) άλλα μέσα της εκμεταλλεύσεως (μοντέλα, καλούπια, συσκευές).

Β. ΕΡΓΑΤΙΚΑ

Μισθοί και ημερομίσθια (άμεσα ημερομίσθια , παραγωγικοί μισθοί, βοηθητικά ημερομίσθια , άλλοι μισθοί).

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ

Εισφορές υπερ διαφόρων ασφαλιστικών ταμείων βέβαια μόνο οι νομικές αποτελούν στοιχείο κόστους , οι προαιρετικές όχι.

Δ. ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ

Ε. ΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΕΛΗ ΕΙΣΦΟΡΕΣ

Φόροι και τέλη - επιτηδεύματος , φόρος περιουσίας , φόρος αυτοκινήτων , φόρος δωρεάς ή κληρονομιάς δεν αποτελεί κόστος.

ΣΤ. ΤΟΚΟΙ ΤΙΜΟΛΟΓΙΚΟΙ - ΚΟΣΤΟΛΟΓΙΚΟΙ

Προπολεμικά οι τόκοι του ίδιου κεφαλαίου αποτελούσαν συστατικό στοιχείο του αποτελέσματος , μεταπολεμικά επικρατούσε η άποψη οι τόκοι οι τιμολογικοί να αποτελούν στοιχείο κόστους. Οι λογιστικοί τόκοι υπολογίζονται μόνο επί του ξένου κεφαλαίου. Οι κοστολογικά όμως επί του αναγκαίου στην εκμετάλλευση κεφαλαίου ξένου ή ίδιου.

Ζ. ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Δεν πρόκειται για το γενικό επιχειρηματικό κίνδυνο που διατρέχει οποιαδήποτε επιχείρηση προκειμένου να επιβιώσει στην αγορά . Πρόκειται για επι μέρους κινδύνους που αναφέρονται στα διάφορα τμήματα της εκμεταλεύσεως (π.χ. κίνδυνος υπερβολικών φθορών στοιχείων παγίου ενεργητικού στην παραγωγή , κίνδυνος υπερβολικών ζημιών από επισφαλείς χρεώστες). Οι επιμέρους κίνδυνοι όταν είναι σταθμικοί δηλαδή υπολογίσιμοι κοστολογούνται είτε καταβάλλοντας ασφάλιστρα σε ασφαλιστικές εταιρίες , Ε.Π.Ε , για τη δημιουργία προβλέψεων ή αποθεματικών προς αντιμετώπιση τους.

Η. ΤΙΜΟΛΟΓΙΚΟΣ ΜΙΣΘΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑ

Για τις ατομικές επιχειρήσεις και προσωπικές εταιρίες δίκαιο είναι να υπολογίζουμε σαν στοιχείο κόστους το μισθό του (άνευ αντιμισθία) απασχολούμενου επιχειρηματία. Ο μισθός αυτός αντιστοιχεί συνήθως στο μισθό υπαλλήλου ισοδότημου ικανότητας. Για τον προσδιορισμό του ύψους του μισθού του επιχειρηματία λαμβάνονται κυρίως :

- α) ο αριθμός των απασχολουμένων στην επιχείρηση
- β) ο κύκλος εργασιών

Σε περίπτωση που έχουμε δυσκολίες εφαρμόζουμε τον τύπο,

Μισθός επιχειρηματία = $\sqrt{I\theta}$ κύκλος εργασιών

θ. ΤΙΜΟΛΟΓΙΑΚΕΣ ή ΚΟΣΤΟΛΙΚΕΣ ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ

Ενώ οι λογιστικές αποσβέσεις υπολογίζονται βάση του φορολογικού συντελεστή και σε όλα τα στοιχεία του παγίου ενεργητικού, οι κοστολογικές μόνο στα στοιχεία εκείνα που συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία και με συντελεστή προσδιοριζόμενο με βάση τη φθορά του στοιχείου εξ αιτίας της χρησιμοποιήσεως του.

Κοστολογικές αποσβέσεις υπολογίζω και επί των στοιχείων στην παραγωγική διαδικασία. Το κόστος ανάλογα με τον τρόπο υπολογισμού ή ενσωματώσεως του στο προορισμό του καλείται :

Ειδικό ή άμεσο κόστος και γενικό ή έμμεσο ή κοινό κόστος.

Άρα Κόστος προϊόντων = Ειδικό Κόστος προϊόντων + Γενικό κόστος προϊόντων.

Οι οικονομολόγοι περιλαμβάνουν στο κόστος της επιχειρήσεως και ένα λογικό ποσοστό αποδόσεως της επενδύσεως των μετόχων, υπολογίζοντας την εναλλακτική απόδοση που θα είχε το επενδυμένο κεφάλαιο σε κάποια άλλη τοποθέτηση. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό αν πάρουμε ως παράδειγμα μια Α.Ε της οποίας τις μετοχές κατέχουν χιλιάδες μέτοχοι, που μπορεί να τις πωλήσουν στο Χρηματιστήριο Αξιών. Είναι φανερό ότι ο μικροεπενδυτής που τοποθετεί τις αποταμιεύσεις του σε μετοχές, προσδοκεί μια καλή απόδοση που αν δεν την πάρει θα πωλήσει τις μετοχές του για να τοποθετήσει τα χρήματά του σε άλλη επένδυση πιο αποδοτική.

Είναι λογικό λοιπόν να θεωρηθεί ένα μέρος από το μέρισμα που δίνεται στους μετόχους σαν κόστος απόκτησης των χρημάτων που είναι αναγκαία για την απόκτηση παραγωγικών μέσων.

Η εφορία βέβαια δεν αναγνωρίζει σαν στοιχείο κόστους το κόστος ευκαιρίας των χρησιμοποιούμενων μετοχικών κεφαλαίων. Από την πλευρά του οικονομολόγου το κόστος της παραγωγής μπορεί να είναι διάφορο από το κόστος όπως το υπολογίζουν οι λογιστές. Αυτό συμβαίνει γιατί ο οικονομολόγος περιλαμβάνει στο κόστος στοιχεία τα οποία συνήθως οι λογιστές δεν θεωρούν σαν κόστος. Ας δούμε ένα απλό παράδειγμα. Ο μπακάλης της γειτονιάς ο οποίος αγόρασε με χρηματά του το μαγαζί και το λειτουργεί μόνος του. Πέρα από το κόστος που ο λογιστής του μπακάλη ή ο ίδιος αν κρατάει μόνος του τα λογιστικά του βιβλία θα περάσει στους λογαριασμούς και θα περιλάβει όλες τις δαπάνες για την αγορά διαφόρων ειδών καθώς

και τα έξοδα λειτουργίας , όπως φως , νερό κ.λ.π. Ο οικονομολόγος θα σκεφτεί και το εξής : " τι γίνεται με την επένδυση για την αγορά του μαγαζιού ; " Γιατί αν αντί της αγοράς του μαγαζιού τοποθετούσε τα χρήματα του στην τράπεζα θα έπαιρνε τόκο περίπου 18 % . Κανονικά λοιπόν πρέπει να υπολογισθεί ως κόστος και ο τόκος επί της επενδύσεως για την αγορά του μαγαζιού. Πιθ. απλά αν υποθεθεί ότι για την αγορά του μαγαζιού δαπανήθηκαν 2.000.000 δραχμές ο τόκος ο ετήσιος που θα απέφεραν τα χρήματα του αν τα κατάθετε στην τράπεζα με επιτόκιο 18 % θα ήταν 360.000 δραχμές και στο μήνα $360.000 : 12 = 30.000$ δραχμές . Αν ο μπακάλης δεν κάνει αυτό το λογαριασμό τότε είναι πιθανό να νομίζει ότι κερδίζει η επιχείρησή του ενώ αυτό να μην συμβαίνει πραγματικά . Αν π.χ. χωρίς να συνυπολογίσει στα κόστη το επιτόκιο της επενδύσεως για την αγορά του μαγαζιού λογαριάσει ότι κέρδισε 360.000 δραχμές το χρόνο στην πραγματικότητα δεν κέρδισε τίποτα . Αφού θα μπορούσε εύκολα , μια και υπάρχει μεγάλη ζήτηση καταστημάτων να ζητήσει σαν ενοίκιο 40.000 δραχμές το μήνα ή 480.000 το χρόνο και χωρίς καμιά επένδυση και χωρίς κίνδυνο να χάσει από την επιχείρηση του ο ίδιος δε να προσφέρει την εργασία του άλλου κάνοντας δηλαδή εναλλακτική χρήση. Η διαφορά μεταξύ του ποσού που προκύπτει από το κόστος του κεφαλαίου για την αγορά του μαγαζιού και του μισθώματος αποτελεί την έγγειο πρόσοδο. Στο συνολικό κόστος πρέπει να συμπεριλαμβάνουμε και το τεκμαρτό ενοίκιο δηλαδή ^{το} ενοίκιο εκείνο πάνω στο ιδιόκτητο ακίνητο της επιχείρησης . Το ποσό αυτό θα εξαρτηθεί από το ενοίκιο που θα έπαιρνε η επιχείρηση αν θα νοίκιαζε το ακίνητο της σε τρίτους. Και το τεκμαρτό ενοίκιο αποτελεί έγγειο πρόσοδο. Συνεπώς θα λάβουμε υπόψη τα λογιστικά και υπολογιστικά κόστη.

Τ Ο Κ Ε Ρ Δ Ο Σ Σ Τ Ο Σ Ο Σ Ι Α Λ Ι Σ Μ Ο Κ Α Ι Ο Υ Π Ο Λ Ο Γ Ι Σ Μ Ο Σ Τ Ο Υ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε κάθε οικονομικό σύστημα και σε κάθε χρονική περίοδο λαμβάνονται αποφάσεις για το είδος των προϊόντων και τις ποσότητες στις οποίες τα προϊόντα αυτά πρέπει να παραχθούν. Οι αποφάσεις αυτές που αναφέρονται στο επίπεδο και τη σύνθεση του προϊόντος είναι πολύ σημαντικές γιατί :

- α) κάθετι που παράγεται συνεπάγεται την απασχόληση παραγωγικών πόρων , δηλαδή ένα κόστος ευκαιρίας που εκφράζουν με μορφή οποιουδήποτε άλλου προϊόντος θα μπορούσε να παραχθεί στη θέση του με τη χρήση των ίδιων πόρων και
- β) η κατανομή του συνολικού προϊόντος ανάμεσα σε κεφαλαιουχικά και καταναλωτικά αγαθά καθώς και η κατανομή των κεφαλαιουχικών αγαθών κατά κατηγορίες καθορίζει το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας .

Σε κάθε οικονομικό σύστημα και σε κάθε δεδομένη χρονική περίοδο λαμβάνονται αποφάσεις για την κατάλληλη τεχνική και τον κατάλληλο συνδυασμό των παραγωγικών συντελεστών που πρέπει να χρησιμοποιηθούν στην παραγωγή των αγαθών. Ένα προϊόν είναι δυνατό να παραχθεί με διάφορους τρόπους τεχνικής , που καθένας συνεπάγεται τη χρήση διαφορετικών παραγωγικών συντελεστών . Ακόμα και στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης τεχνικής είναι δυνατή η χρήση διαφορετικών συνδυασμών ποσοτήτων των παραγωγικών συντελεστών . Η σπουδαιότητα των αποφάσεων αυτών είναι φανερή αφού μαζί με τις προηγούμενες καθορίζουν την κατανομή των παραγωγικών πόρων ανάμεσα σε εναλλακτικές χρήσεις.

Τέλος σε κάθε οικονομικό σύστημα και σε κάθε δεδομένη χρονική περίοδο λαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με τη διανομή του εισοδήματος. Εφόσον η παραγωγή δεν είναι αυτοσκοπός , αλλά γίνεται για την ικανοποίηση ανθρώπινων αναγκών και εφόσον η κοινωνία αποτελείται από ένα πλήθος ατόμων , ένα πρόβλημα που πρέπει να λυθεί είναι ο καθορισμός της μερίδας του συνολικού προϊόντος που λαμβάνει κάθε άτομο.

Είναι αυτονόητο ότι τα ζητήματα που αναφέρθηκαν δεν είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο , αλλά διέπονται από στενή και βαθιά

αλληλεξάρτηση , που ουσιαστικά αποτελούν μερικότερες απόψεις του ίδιου του θεμελιακού οικονομικού προβλήματος . Είναι επίσης αυτονόητο ότι τόσο η φύση του προβλήματος αυτού όσο και οι λύσεις που δίνονται στα πλαίσια των διάφορων οικονομικών συστημάτων επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από παράγοντες οι οποίοι δεν είναι καθαρά οικονομικοί , όπως το σύστημα ιδιοκτησίας , το θεσμικό και το νομικό πλαίσιο , η κοινωνική και οικονομική οργάνωση , οι ηθικές αξίες που επικρατούν σε μια δεδομένη κοινωνία κ.λ.π.

Στο πρώτο μέρος της μελέτης εξετάστηκε ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζεται το θεμελιακό οικονομικό πρόβλημα στα πλαίσια μιας καπιταλιστικής οικονομίας , μιας οικονομίας δηλαδή που η λειτουργία της στηρίζεται στο μηχανισμό της αγοράς και στο θεσμό της ατομικής ιδιοκτησίας των παραγωγικών συντελεστών . Είδαμε εκεί ότι σε μια οικονομία αυτού του τύπου το θεμελιακό οικονομικό πρόβλημα λύνεται αυτόματα , χωρίς τη μεσολάβηση ατόμων ή ομάδων , μέσω του απρόσωπου μηχανισμού της αγοράς και του συστήματος των τιμών . Κάθε άτομο χωριστά αποφασίζει για τον εαυτό του και με βάση την αρχή της μεγιστοποιήσεως της ωφέλειας (χρησιμότητας) το είδος και την ποσότητα των παραγωγικών συντελεστών που θα προσφέρει και των αγαθών που επιθυμεί να καταναλώσει . Από την άλλη μεριά κάθε επιχείρηση αποφασίζει μόνη για λογαριασμό της , και με βάση την αρχή της μεγιστοποιήσεως του κέρδους , για το συνδιασμό και την αναλογία των παραγωγικών συντελεστών που θα χρησιμοποιήσει και για την ποικιλία και τον όγκο των αγαθών που θα παραγάγει . Τελικά υποτίθεται ότι η επιδίωξη του ιδιωτικού συμφέροντος από κάθε άτομο και από κάθε επιχείρηση οδηγεί στην προώθηση και του γενικότερου συμφέροντος . Είδαμε επίσης ότι σε περιπτώσεις όπου οι δυνάμεις της αγοράς για κάποιο λόγο δεν πετυχαίνουν στο σκοπό τους το κράτος επεμβαίνει σε κάποια έκταση και με την άσκηση οικονομικής πολιτικής , προσπαθεί να διορθώσει τις ατέλειες της αγοράς επιδιώκοντας στόχους , όπως είναι η πλήρη απασχόληση , η σταθεροποίηση των τιμών , η ανακατανομή του εισοδήματος , η εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού ρυθμού αναπτύξεως της οικονομίας κ.λ.π.

Εδώ θα εξετάσουμε τη λειτουργία δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο επιχειρήται να δοθεί λύση στο βασικό οικονομικό πρόβλημα στα πλαίσια μιας κεντρικά κατευθυνόμενης οικονομίας . Για το σκοπό αυτό θεωρήσαμε σκόπιμο , αποφεύγοντας τη γενίκευση και τις

περίπλοκες θεωρητικές συζητήσεις , να συγκεντρώσουμε την προσοχή μας στη μελέτη μιας συγκεκριμένης οικονομίας , στην προκειμένη περίπτωση της Σοβιετικής . Αυτό δεν σημαίνει , ότι τα οικονομικά συστήματα των άλλων σοσιαλιστικών χωρών είναι πανομοιότυπα με εκείνο της Σοβιετικής Ένωσης . Οι διαφορές που υπάρχουν είναι και πολλές και σε μερικές περιπτώσεις βαθιές . Ο τρόπος αντιμετώπισης του βασικού οικονομικού προβλήματος σε κάθε χώρα του σοσιαλιστικού κόσμου παρουσιάζει τις δικές του ιδιομορφίες και τα δικά του ιδιαίτερα γνωρίσματα . Ωστόσο η σοσιαλιστική οργάνωση της οικονομίας της Σοβιετικής Ένωσης παρουσιάζει χρονικά τη μεγαλύτερη , συγκριτικά με τις άλλες χώρες , τάση σταθεροποίησης των βασικών θεσμικών , οργανωτικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών .

Γ Ε Ν Ι Κ Α Χ Α Ρ Α Κ Η Ρ Ι Σ Τ Ι Κ Α Σ Ο Σ Ι Α Λ Ι Σ Τ Ι Κ Η Σ Ο Ι Κ Ο Ν Ο Μ Ι Α Σ

Όσο παράξενο και αν φαίνεται ο Μαρξ και ο Ένγκελς δεν έχουν αφήσει καμιά λεπτομερή περιγραφή κάποιου προτύπου για το πως πρέπει να είναι οργανωμένη η σοσιαλιστική οικονομία . Ασφαλώς αυτό δεν ήταν τυχαίο αλλά αντίθετα ήταν μιά σκόπιμη παράλειψη . Η διαμόρφωση μιας πραγματικής σοσιαλιστικής οικονομίας δεν είναι δυνατό να γίνει με βάση κάποιο ιδεατό πρότυπο όσο " τέλειο " κι αν είναι . Κάθε σοσιαλιστική κοινωνία η οποία θα προέλθει από κάποια χρονικά προηγούμενη καπιταλιστική κοινωνία ή οποία θα έχει τις δικές της ιδιόμορφες συνθήκες . Οι συνθήκες αυτές αναγκαστικά θα επηρεάσουν το συγκεκριμένο χαρακτήρα και την εξέλιξη της καπιταλιστικής οικονομίας γιατί θα προέλθει από αυτές .

Η έλλειψη λεπτομερούς περιγραφής της σοσιαλιστικής οικονομίας δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν γενικές αρχές ή γενικά χαρακτηριστικά που θέτουν το θεμέλιο της σοσιαλιστικής οικονομίας . Τα γενικά αυτά χαρακτηριστικά εξετάζουμε αμέσως παρακάτω :

α) Κοινωνική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής.

Το θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίζεται η σοσιαλιστική οικονομία είναι η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας πάνω στα μέσα παραγωγής και η αντικατάστασή της από τη συλλογική ή κοινωνική ιδιοκτησία . Η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας αναφέρεται στα μέσα παραγωγής , δηλαδή το υλικό κεφάλαιο της οικονομίας και

όχι βέβαια τα καταναλωτικά προϊόντα . Καθένας είναι ιδιοκτήτης της κατοικίας του , του αυτοκινήτου του κ.λ.π. αλλά κανείς δεν μπορεί να είναι ιδιοκτήτης εργοστασίου , μηχανών ή άλλου είδους υλικού κεφαλαίου . Η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής σημαίνει ότι το κεφάλαιο της οικονομίας , δεν ανήκει σε συγκεκριμένα άτομα αλλά στο σύνολο της κοινωνίας , δηλαδή στο κράτος που είναι η κύρια πολιτική έκφραση του κοινωνικού συνόλου. Η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας και η αντικατάσταση της από την κοινωνική ιδιοκτησία σημαίνει τέτοιες ουσιαστικές μεταβολές στο βαθμό που αλλάζει ολοκληρωτικά ή οικονομική υποδομή πάνω στην οποία στηρίζεται το πολιτικό , πνευματικό , πολιτιστικό κ.λ.π. οικοδόμημα της κοινωνίας . Το άμεσο αποτέλεσμα της κατάργησης της ατομικής ιδιοκτησίας είναι η κατάργηση των τάξεων που έχουν δημιουργηθεί. Στη σοσιαλιστική οικονομία δεν υπάρχουν αστοί και εργάτες με αντίθετα και ασυμβίβαστα συμφέροντα. Όλα τα άτομα είναι εργαζόμενοι. Ο εργαζόμενος εξακολουθεί να δημιουργεί αξία μεγαλύτερη από αυτή που χρειάζεται για την αναπαραγωγή του , αλλά τώρα τη διαφορά δεν την καρπώνεται ο βιομήχανος - εργοδότης με τη μορφή της υπεραξίας (δηλαδή του κέρδους). Αντίθετα η διαφορά (που τώρα δεν λέγεται υπεραξία) μπαίνει στη διάθεση του κοινωνικού συνόλου και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για συσσώρευση κεφαλαίου δηλαδή για επενδύσεις για την αύξηση των κοινωνικών υπηρεσιών δηλαδή για παιδεία , υγεία κ.λ.π. για παραγωγή περισσότερων καταναλωτικών προϊόντων . Φυσικό επακόλουθο της κατάργησης της ατομικής ιδιοκτησίας είναι η εξαφάνιση του κινήτρου του κέρδους. Η παραγωγή δεν οργανώνεται από τους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής με σκοπό το μέγιστο δυνατό κέρδος. Στη σοσιαλιστική οικονομία η παραγωγή οργανώνεται με σκοπό την ανάπτυξη της οικονομίας και την πληρέστερη ικανοποίηση των αναγκών των ατόμων. Αφού η παραγωγή δεν γίνεται με σκοπό το κέρδος είναι φυσικό και η συσσώρευση του κεφαλαίου δηλαδή οι επενδύσεις να μην εξαρτώνται από το ποσοστό του κέρδους που προσδοκεί να επιτύχει ο ιδιώτης επιχειρηματίας. Αντίθετα όπως η παραγωγή είναι οργανωμένη για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών έτσι και οι επενδύσεις αποφασίζονται με κριτήριο την ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη της παραγωγής. Για το σκοπό αυτό η σοσιαλιστική οικονομία δεν είναι απαλλαγμένη από τις οικονομικές κρίσεις , όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Είναι σαφές από τις πιο πάνω παρατηρήσεις ότι η κατάργηση της ιδιοκτησίας και η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής αποτελεί θεμελιώδες χαρακτηριστικό της σοσιαλιστικής οικονομίας.

β) Ο προγραμματισμός της οικονομίας.

Η καπιταλιστική οικονομία χαρακτηρίζεται όπως έγραφε ο Μαρξ από αναρχία παραγωγής. Με τον όρο αναρχία ο Μαρξ δεν εννοούσε χάος. Αντίθετα μάλιστα ο ίδιος έδειξε ότι η καπιταλιστική οικονομία λειτουργεί πάνω σε ορισμένους νόμους που προσδιορίζουν την κίνηση της. Η λειτουργία όμως της καπιταλιστικής οικονομίας βασίζεται πάνω σε ατομικές αποφάσεις που παίρνονται ανεξάρτητα ή μια από την άλλη. Συνεπώς η αναρχία της παραγωγής αντικαθίσταται με τον προγραμματισμό της οικονομίας.

Σκοπός του προγραμματισμού είναι να δώσει λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζει μια οικονομία. Η διαδικασία του προγραμματισμού είναι εξαιρετικά περίπλοκη. Η ουσία όμως του προγραμματισμού βρίσκεται στον προσδιορισμό των εξής στοιχείων :

1) Ποιές παραγωγικές δυνάμεις έχει η οικονομία σε μια χρονική περίοδο δηλαδή ποιές είναι οι παραγωγικές δυνατότητες που έχει; Αυτό βέβαια προϋποθέτει συλλογή στοιχείων για το υλικό κεφάλαιο που διαθέτει η οικονομία καθώς και για το είδος του υλικού κεφαλαίου για τις πρώτες ύλες και το είδος τους και για το εργατικό δυναμικό και τις ειδικότητες τους. Με αυτές τις πληροφορίες είναι δυνατό να προσδιορισθεί το είδος και η ποσότητα των προϊόντων που μπορεί να παραχθούν.

2) Ποιές είναι οι ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν. Επειδή οι ανάγκες είναι απεριόριστες εκείνο που χρειάζεται ουσιαστικά να γίνει είναι μια ιεράρχηση των αναγκών από κοινωνική σκοπιά. Πρέπει να προσδιορισθεί αν τα είδη διατροφής έχουν προτεραιότητα έναντι των ειδών ψυχαγωγίας, η καλοπισμού, η παροχή παιδείας και υγείας έναντι ειδών πολυτελείας κ.λ.π.

Επίσης μέσα σε κάθε γενική κατηγορία προϊόντων πρέπει να προσδιορισθεί η σειρά προτεραιότητας π.χ. γάλα έναντι αναψυκτικών, λεωφορείων, έναντι αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσεως κ.λ.π. Ο προσδιορισμός των προϊόντων που πρέπει να παραχθούν για να καλυφθούν οι ανάγκες της οικονομίας βασίζεται σε κριτήρια που αποβλέπουν την προστασία του γενικού συμφέροντος αλλά ταυτόχρονα και στις επιθυμίες των ατόμων.

3) Το τρίτο ουσιαστικό στοιχείο του προγραμματισμού είναι η απόφαση για το ποιές ανάγκες θα καλυφθούν με βάση τις παραγωγικές

δυνατότητες που έχει η οικονομία. Παράλληλα με τις προτεραιότητες που προσδιορίζονται για τα διάφορα προϊόντα, η απόφαση αυτή εξαρτάται και από το επίπεδο ανάπτυξης της οικονομίας. Σε μια οικονομία που βρίσκεται στα πρώτα στάδια ανάπτυξης είναι ίσως πιο σημαντικό να παραχθούν κεφαλαιουχικά αγαθά, σε μεγαλύτερη αναλογία για να αυξηθεί το κεφάλαιο της οικονομίας και η τεχνολογία της με γρήγορο ρυθμό. Σε μιά αναπτυγμένη οικονομία με μεγάλες παραγωγικές δυνατότητες η αναλογία των κεφαλαιουχικών αγαθών μπορεί να είναι μικρότερη. Η αναλογία της παραγωγής που θα αφιερωθεί σε συσσώρευση του κεφαλαίου έναντι εκείνης που θα αφιερωθεί σε κατανάλωση είναι αποτέλεσμα πολύ σοβαρής απόφασης η οποία ενσωματώνεται μέσα στο πρόγραμμα.

Όπως είδαμε πιο πάνω ο προγραμματισμός της οικονομίας είναι μια εξαιρετικά περίπλοκη και δύσκολη διαδικασία η οποία καλύπτει το σύνολο των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Το οικονομικό πρόγραμμα δεν μπορεί να γίνει στα γραφεία κάποιας κεντρικής υπηρεσίας, όπως επίσης δεν μπορεί να γίνει από κάποια τοπική υπηρεσία ή κάποια μεμονωμένα εργοστάσια. Στη διαδικασία του προγραμματισμού συμμετέχουν όλες οι παραγωγικές μονάδες σε συνεργασία με τις ανώτερες διοικητικές βαθμίδες μέχρι την ανώτερη βαθμίδα που εκφράζει το κοινωνικό συμφέρον. Η συνεχής ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων μεταξύ των φορέων του προγραμματισμού καταλήγει σε ένα εθνικό πρόγραμμα που έχει την έγκριση του συνόλου και συνεπώς την προϋπόθεση για την υλοποίησή του.

ΕΝΝΟΙΑ ΣΚΟΠΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΚΑΙ
ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ ΣΤΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ

Στο σοσιαλισμό το κέρδος αποκτά νέο κοινωνικοοικονομικό περιεχόμενο, που διαφέρει κατά ριζικό τρόπο από το κέρδος στον καπιταλισμό από την άποψη της μεθόδου δημιουργίας χαρακτήρα, διαμόρφωσης επενέργειας στην κοινωνική παραγωγή και κατευθύνσεων στη χρησιμοποίηση του.

Στη σοσιαλιστική κοινωνία το κέρδος :

- 1) εκφράζει συγκεκριμένη μορφή της αξίας του υπερπροϊόντος, που είναι η κοινωνική ιδιοκτησία που αντανακλά τις παραγωγικές σχέσεις συντροφικής συνεργασίας και σοσιαλιστικής αλληλοβοήθειας των εργαζομένων.
- 2) Σχηματίζεται προγραμματισμένα, με την οργανωμένη εργασία ελεύθερων από εκμετάλλευση ανθρώπων.
- 3) Διαμορφώνεται σε συνθήκες διάθεσης των εμπορευμάτων σε τιμές που καθορίζονται σχεδιασμένα.
- 4) Είναι η κύρια πηγή οικονομικής εξασφάλισης των αναγκών της αδιάκοπης αύξησης της παραγωγής και της ανόδου του βιοτικού επιπέδου όλων των μελών της κοινωνίας.
- 5) Χρησιμοποιείται σαν βασικός οικονομικός μοχλός του προγραμματισμένου σχεδιασμού της λαϊκής οικονομίας και εμφανίζεται σαν ένας από τους σύνθετους δείκτες της οικονομικής αποδοτικότητας της σοσιαλιστικής παραγωγής.

Στην πρακτική του σοσιαλιστικού προγραμματισμού και υπολογισμού το μέγεθος του κέρδους καθορίζεται σαν διαφορά ανάμεσα στην είσπραξη σε χρονδρικές τιμές επιχείρησης και του συνολικού κόστους των διατιθέμενων εμπορευμάτων.

Σαν σχετικός δείκτης του κέρδους εμφανίζεται η οικονομική αποδοτικότητα της επιχείρησης (της ένωσης) του κλάδου. Στις οικονομικές συνθήκες του αναπτυγμένου σοσιαλισμού αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία το καθήκον της εξασφάλισης του καλύτερου επιπέδου της οικονομικής αποδοτικότητας της κάθε επιχείρησης που εργάζεται με κανονικές συνθήκες. Αυτό σημαίνει ότι για οικονομικά αποδοτική εργασία, στη βάση της αρχής της πλήρους ιδιοσυντήρησης, οι επιχειρήσεις πρέπει να καλύπτουν τις δαπάνες παραγωγής από τις εισπράξεις των διατιθέμενων προϊόντων και να παίρ-

νουν και κέρδος σε αρκετό μέγεθος , τόσο για τη μεταφορά στον υπολογισμό των επειγουσών πληρωμών , όσο και για την πληρωμή των τόκων στην τράπεζα και το σχηματισμό των κονδυλίων αυτοσυντήρησης. Γι' αυτό το κατ'ώτερο όριο της οικονομικής απόδοσης είναι το επίπεδο το οποίο εξασφαλίζει στην επιχείρηση επιστροφή της πληρωμής για τη χρησιμοποίηση των κρατικών κεφαλαίων , χορηγήσεις από το κέρδος στα κονδύλια των οικονομικών κινήτρων . Σπουδαιότατοι συντελεστές της αύξησης του κέρδους και ανόδου της οικονομικής αποδοτικότητας είναι : Η διεύρυνση της παραγωγής , το ανέβασμα της παραγωγικότητας της εργασίας , η μείωση του κόστους των προϊόντων και η καλύτερευση της ποιότητας τους .

Η οικονομική πολιτική του κράτους ξεκινά από την αναγκαιότητα να καλυτερεύσει ο προγραμματισμός του κέρδους , σαν βασική πηγή εσόδων του κράτους. Να ανέβει ο ρόλος της μείωσης του κόστους των προϊόντων στη διαμόρφωση του κέρδους .

Στο μέγεθος του κέρδους έχουν ουσιαστική επίδραση οι λαϊκο - οικονομικοί συντελεστές. Η επιτάχυνση της επιστημοοικονομικής πρόοδου, Η ειδίκευση και ο συντονισμός των σχέσεων ανάμεσα στις παραγωγικές μονάδες (ειδίκευση παραγωγής - συνεταιρισμός βιομηχανίας και συνεταιρισμός οικοδόμησης) .

Το κέρδος και η οικονομική αποδοτικότητα συνδέονται , κατά το στενότερο τρόπο , με τους δείκτες απόδοσης κεφαλαίων , περιεκτικότητας προϊόντων . Το κέρδος και η οικονομική αποδοτικότητα συνδέονται , κατά το στενότερο τρόπο , με τους δείκτες απόδοσης κεφαλαίων , περιεκτικότητας σε υλικά και ποιότητας προϊόντων . Το κέρδος εξαρτάται επίσης από τα είδη των προϊόντων και το επίπεδο τιμών.

Δεν είναι αδιάφορα για τη σοσιαλιστική κοινωνία , σε βάρος τίνος με πίο τρόπο και κάτω από ποιές συνθήκες αυξήθηκε το κέρδος. Κάθε απόπειρα να δημιουργηθεί κέρδος με παραβίαση της κρατικής πολιτικής των τιμών με παραβίαση της καθορισμένης σύστασης και των στάνταρντ των προϊόντων θεωρείται αντικρατική πρακτική . Το πέρασμα των επιχειρήσεων σε πλήρες καθεστώς αυτοσυντήρησης και η εφαρμογή της μεταρρύθμισης των χονδρικών τιμών στάθηκαν βασικότερες προϋποθέσεις ενίσχυσης του ρόλου του κέρδους στον οικονομικό μηχανισμό επενέργειας πάνω στην κοινωνική παραγωγή .

I) Το κέρδος μπήκε στο σύστημα των δεικτών του προγράμματος και της εκτίμησης της οικονομικής δραστηριότητας της επιχείρησης (της ένωσης) των Υπουργείων .

Το κέρδος σαν τελικό αποτέλεσμα οικονομικής δραστηριότητας , σε

σημαντικό βαθμό καθορίζει τη συμβολή της κάθε επιχείρησης στο εθνικό εισόδημα της χώρας και συμβάλει στο δυνάμωμα της χρησιμοποίησής του ενδιαφέροντος των παραγωγικών μονάδων, στην καλυτέρευση των εργατικών - των υλικών και χρηματικών εφεδρειών.

2) Ανέβηκε η σημασία του κέρδους σαν πηγή σχηματισμού των κεφαλαίων των οικονομικών κινήτρων της παραγωγής. Γιατί αυτά τα κονδύλια σχηματίζονται ανάλογα με το επίπεδο της πραγματοποιήσεως των προγραμμάτων διάθεσης των προϊόντων του κέρδους και της οικονομικής αποδοτικότητας.

3) Το κέρδος χρησιμοποιείται περισσότερο πλατιά για τη χρηματοδότηση των επενδύσεων σε κεντρική κρατική κλίμακα, καθώς και των άλλων επενδύσεων για την αύξηση των κυκλοφοριακών κεφαλαίων και για άλλες προγραμματισμένες ανάγκες που έχουν σχέση με την τελειοποίηση της τεχνολογίας της παραγωγής.

4) Το κέρδος είναι βασικότερη πηγή εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού. Οι πληρωμές από τα κέρδη και πριν από όλα η πληρωμή για τα κεφάλαια έχουν σκοπό να επιδράσουν στην καλυτέρευση της χρησιμοποίησης των παραγωγικών μέσων και το ανέβασμα της αποδοτικότητας των επενδύσεων στη Λαϊκή Οικονομία.

Η επιταχυνόμενη αύξηση του κέρδους, σαν αποτέλεσμα της εντατικοποίησης της κοινωνικής παραγωγής και της ανόδου της αποδοτικότητας της προκαθορίζει τη δυνατότητα τόσο της ουσιαστικής αύξησης εκείνου του μέρους του κέρδους, το οποίο χρησιμοποιείται άμεσα στην ίδια την επιχείρηση. Με σκοπό τη διεύρυνση της παραγωγής και τα συμπληρωματικά κίνητρα των εργαζομένων, πάνω από την πληρωμή ανάλογα με την εργασία, όσο και της αύξησης των πληρωμών από τα κέρδη στο γενικό κρατικό προϋπολογισμό.

Στις συνθήκες της πλήρους ιδιοσυντήρησης είναι αντικειμενικά απαραίτητη η αύξηση του μέρους των κερδών, που τίθεται στη διάθεση των επιχειρήσεων (των ενώσεων) των υπουργείων για την ανάπτυξη της παραγωγής και την τελειοποίηση της για επιστημονικές και εργασίες έρευνας, για επενδύσεις και άλλες δαπάνες.

Το δε ελεύθερο υπόλοιπο κερδών μεταφέρεται σαν έσοδο στον κρατικό προϋπολογισμό.

Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΕΡΔΟΥΣ ΣΤΗ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Το χρηματικό κεφάλαιο χρησιμοποιείται για την αγορά υλικού κεφαλαίου και πρώτων υλών δεν μεταβάλλεται σε ποσότητα αλλά απλά και μόνο αναπαράγεται στο παραγόμενο προϊόν . Γι'αυτό και ονομάζεται σταθερό κεφάλαιο και συμβολίζεται με το γράμμα C.

Το χρηματικό κεφάλαιο που χρησιμοποιείται για την αγορά εργατικής δύναμης λόγω του μοναδικού χαρακτήρα που έχει η εργατική δύναμη μεταβάλλεται σε ποσότητα . Γι'αυτό ονομάζεται μεταβλητό κεφάλαιο και συμβολίζεται με το γράμμα V.

Αποτελέσματα της αγοράς της εργατικής δύναμης με το μεταβλητό κεφάλαιο είναι η δημιουργία της υπεραξίας που συμβολίζεται με το γράμμα S.

Η συνολική αξία ενός προϊόντος παριστάνεται γενικά ως εξής :

$$\text{Συνολική Αξία} = C + V + S$$

Το κέρδος είναι η χρηματική έκφραση της υπεραξίας και ο εργατικός μισθός είναι η χρηματική έκφραση της αξίας της εργατικής δύναμης.

Το ποσοστό της υπεραξίας είναι ο λόγος (η σχέση) της υπεραξίας προς το μεταβλητό κεφάλαιο $\frac{S}{V}$. Το ποσοστό του κέρδους καθορίζεται από τη σχέση της υπεραξίας προς όλο το κεφάλαιο που απαιτείται για την παραγωγή από την οποία προέρχεται το κέρδος.

$$\text{Ποσοστό κέρδους} = \frac{\text{υπεραξία}}{\text{σταθερό κεφάλαιο} + \text{μεταβλητό κεφάλαιο}}$$

και συμβολικά = $\frac{S}{C+V}$

Αν το ποσοστό της υπεραξίας χαρακτηρίζει το βαθμό της αύξησης του μεταβλητού κεφαλαίου , τότε το ποσοστό του κέρδους δείχνει το βαθμό αύξησης όλου του κεφαλαίου. Το ποσοστό του κέρδους είναι πάντα μικρότερο από το ποσοστό της υπεραξίας γιατί το κεφάλαιο (επί του οποίου υπολογίζεται το κέρδος είναι συνολικό) αποτελείται όχι μόνο από το μεταβλητό αλλά και από το σταθερό του μέρος. Ας υποθέσουμε ότι ένα κεφάλαιο από 600 μονάδες με οργανική σύνθεση 500 C + 100 V , παράγει υπεραξία (S) ίση με 200 μονάδες . Σ'αυτή την περίπτωση το ποσοστό του κέρδους θα αποτελεί το 33,33 % .

$$\text{Ποσοστό κέρδους} = \frac{200 S}{500 C + 100 V}$$

Ενώ το ποσοστό της υπεραξίας θα ισούται με 200 % .

Βασικοί συντελεστές που επιδρούν στο ποσοστό του κέρδους , είναι η υπεραξία , η ταχύτητα περιστροφής του κεφαλαίου (κυκλοφορικού

κεφαλαίου) και η οργανική σύνθεση του κεφαλαίου . Εδώ μπορώ να αναφέρω ότι το ποσοστό του κέρδους βρίσκεται σε αντίστροφη σχέση με την οργανική σύνθεση του κεφαλαίου π.χ. με ποσοστό υπεραξίας 100 % ένα κεφάλαιο που αποτελείται από 60 C + 40 V αποφέρει 40 % κέρδος .

$$\text{Ποσοστό υπεραξίας} = \frac{S}{V} = \frac{100}{100} = \frac{S}{40} = S = 40 \text{ μονάδες υπεραξία}$$

$$\text{Ποσοστό κέρδους} = \frac{S}{C+V} = \frac{40}{60+40} = 0,4$$

Ενώ ένα κεφάλαιο που αποτελείται από 80 C + 20 V αποφέρει κέρδος μόνο 20 % .

$$S = 20 \text{ μονάδες} \quad \frac{100}{100} = \frac{S}{20} = 20 S$$

$$\text{Ποσοστό κέρδους} = \frac{20 S}{80 C + 20 V}$$

$$\text{Αν } C=50 \quad V=100 \quad \text{τότε ποσοστό κέρδους} \quad \frac{100}{150} \times 100 = 66,6 \%$$

$$\text{Αν } C=900 \quad V=130 \quad \# \quad \frac{130}{430} \times 100 = 30,2 \%$$

$$\text{Αν } C=200 \quad V=120 \quad \# \quad \frac{120}{320} \times 100 = 37,5 \%$$

Το ποσοστό του κέρδους αλλάζει ανάλογα προς το ποσοστό της υπεραξίας και της ταχύτητας κυκλοφορίας του κεφαλαίου. Δηλαδή όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό του κέρδους, με ίσες όλες τις άλλες προϋποθέσεις. Ακόμη το κεφάλαιο που έχει μια σχετική σύντομη περίοδο περιστροφής μέσα στο χρόνο αποδίδει πιά σημαντικό κέρδος από το κεφάλαιο που διαγράφει την περιστροφή του στη διάρκεια ενός σχετικά μακρύτερου χρόνου.

Έτσι το κεφάλαιο με οργανική σύνθεση 80 C + 20 V και με βαθμό εκμετάλευσης 100 % δίδει ποσοστό κέρδους 20 % όταν διαγράφει μέσα σε ένα χρόνο μια μόνο περιστροφή .

Αν όμως με τις ίδιες συνθήκες διαγράφει μέσα στο χρόνο δύο περιστροφές, τότε το ετήσιο προϊόν θα αποτελείται από 100C + 40V + 40S . Το ποσό του κεφαλαίου όμως που έχει διατεθεί για ένα χρόνο είναι ίσο με 100 μονάδες και το ετήσιο ποσοστό του κέρδους θα αποτελεί σε αυτή την περίπτωση όχι το 20, αλλά το 40 % .

Το ποσοστό κέρδους διαφόρων κλάδων της οικονομίας σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο μπορεί να διαφέρει π.χ. το ποσοστό κέρδους της υφαντουργίας μπορεί να είναι 20 % , της σιδηροβιομηχανίας 24 %

της βιομηχανίας 26 % κ.λ.π. Επίσης μέσα σε κάθε κλάδο μπορεί να υπάρχουν διαφορές π.χ. το ποσοστό του κέρδους της βιομηχανίας χυμών φρούτων μπορεί να είναι 19 % της παραγωγής κρασιών κ.λ.π. Οι διαφορές αυτές δεν έχουν μόνιμο χαρακτήρα . Μακροχρόνια , το κεφάλαιο θα εγκαταλείπει τους κλάδους εκείνους που έχουν σχετικά μικρό ποσοστό κέρδους και θα στρέφεται προς τους κλάδους με τα μεγαλύτερα ποσοστά κέρδους .

Αυτές οι μετακινήσεις του κεφαλαίου δημιουργούν οικονομικές δυνάμεις που τείνουν να εξισώσουν το ποσοστό κέρδους στους διάφορους κλάδους . Το ποσοστό κέρδους μπορεί να μη γίνει ποτέ ακριβώς το ίδιο σε όλους τους κλάδους γιατί καθώς τα διάφορα ποσοστά τείνουν προς εξίσωση διάφορες μεταβολές συμβαίνουν π.χ. μεταβολή στην τεχνολογία , δημιουργία νέων προϊόντων , που καθυστερούν αυτή την τάση . Η εξίσωση των διαφόρων ποσοστών κέρδους προκαθορίζει την μεταμόρφωση της αξίας σε τιμή παραγωγής (έξοδα παραγωγής + μέσο κέρδος) .

Γενικά όταν μιλάμε για μιά οικονομία και αναφερόμαστε στο ποσοστό του κέρδους εννοούμε το μέσο ποσοστό κέρδους που βγαίνει από τον μέσο όρο των διαφόρων ποσοστών κέρδους , που ισχύουν στους επί μέρους κλάδους της οικονομίας .

Θ Ε Σ Μ Ο Ι Ο Ρ Γ Α Ν Ω Σ Η Κ Α Ι Ο Ι Κ Ο Ν Ο Μ Ι Κ Ο Σ
Σ Χ Ε Δ Ι Α Σ Μ Ο Σ Τ Η Σ Σ Ο Β Ι Ε Τ Ι Κ Η Σ Ε Ν Ω Σ Η Σ

Όπως είναι γνωστό, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της Σοβιετικής Οικονομίας είναι η κυριότητα της κοινωνικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής. Η γη, τα εργοστάσια, ο κεφαλαιουχικός εξοπλισμός κ.λ.π. ανήκουν στο κοινωνικό σύνολο και όχι στους ιδιώτες. Ατομική ιδιοκτησία είναι δυνατή μόνο σε σχέση με ορισμένα περιουσιακά στοιχεία, όπως είναι τα είδη προσωπικής χρήσεως, μετρητά, τραπεζικοί λογαριασμοί αποταμιεύσεων κ.λ.π. Το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας διέξάγεται για λογαριασμό της πολιτείας και ελέγχεται στενά από τον κρατικό μηχανισμό. Ιδιωτική οικονομική δραστηριότητα συναντιέται, σε περιορισμένη έκταση, κυρίως στην αγροτική παραγωγή και στο λιανικό εμπόριο. Καθένας είναι ελεύθερος να κατασκευάσει και να πουλήσει στην αγορά. Η απασχόληση όμως προσώπων για παραγωγή αγαθών που προορίζονται για ανταλλαγή απαγορεύεται από το νόμο. Παράνομη επίσης θεωρείται και η ιδιωτική εμπορική δραστηριότητα.

Το σοβιετικό οικονομικό σύστημα είναι συγκεντρωτικό σχετικά με τη λήψη αποφάσεων. Σημαντική επιρροή στην κατεύθυνση της οικονομίας ασκεί το κομμουνιστικό κόμμα. Τα ανώτερα όργανα οικονομικού σχεδιασμού επεξεργάζονται και κάνουν συγκεκριμένους τους στόχους που καθορίζει η πολιτική ηγεσία και τους μεταβιβάζουν στα κατώτερα ιεραρχικά όργανα. Τα τελευταία έχουν τη δυνατότητα να αντιδράσουν^{τη} έχοντας^{ο λωσ} την τελική ευθύνη των αποφάσεων. Την εφαρμογή του σχεδιασμού της οικονομικής πολιτικής έχει το Υπουργικό Συμβούλιο της Ενώσεως.

Η επιχείρηση αποτελεί τη βασική οικονομική μονάδα στη βιομηχανία. Τα περιουσιακά στοιχεία της επιχειρήσεως δεν ανήκουν στην ίδια αλλά στην πολιτεία, που έχει έτσι τη δυνατότητα σε οποιαδήποτε στιγμή να τα αφαιρέσει διαθέτοντας τα για άλλο σκοπό αν αυτό κριθεί σκόπιμο. Τα αρμόδια κρατικά όργανα διορίζουν το διευθυντή και το διοικητικό προσωπικό, που κατευθύνουν τη δραστηριότητα της επιχείρησης λειτουργώντας ως αντιπρόσωποι της πολιτείας.

Η διεύθυνση της επιχείρησης ελέγχεται από τα ίδια όργανα σε κάθε βήμα, όπως επίσης ελέγχεται και από μια σειρά άλλων οργάνων. Αυτά μπορεί να είναι εξωτερικά όπως τράπεζες και ελεγκτικά συμβού-

λια ή εσωτερικά , όπως η εργατική ένωση και η κομματική οργάνωση της επιχειρήσεως. Αποστολή της διεύθυνσεως είναι η κατεύθυνση των δραστηριοτήτων της επιχείρησης ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι που καθορίζονται από το σχέδιο . Κριτήριο επιτυχίας αποτελούν οι λεγόμενοι δείκτες επιτυχίας που μπορεί να αναφέρονται στον όγκο παραγωγής , τη μείωση του κόστους , την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας , τις πωλήσεις , την επικερδή λειτουργία κ.λ.π. Εθνοική εξέλιξη των εργασιών της επιχείρησης σχετικά με τους δείκτες επιτυχίας συνεπάγεται ηθικές και υλικές αμοιβές για τη διεύθυνση και το προσωπικό . Βέβαια η σοβιετική συγκρινόμενη με τη καπιταλιστική επιχείρηση , διαθέτει περιορισμένη ευλιξία και στενά όρια , μέσα στα οποία μπορεί να αναπτυχθεί πρωτοβουλία. Κι αυτό γιατί πολλές από τις σημαντικές αποφάσεις παίρνονται εκτός , αν και με τη συμμετοχή και τη συνεργασία , της επιχείρησης όπως π.χ. αποφάσεις που αναφέρονται στον όγκο παραγωγής , τη βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση , τις τιμές προμήθειας πρώτων υλών , τις τιμές διαθέσεως του προϊόντος , τα κέρδη που σχεδιάζονται από πριν , πολλές φορές τη σύνθεση των εισροών κ.λ.π.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- 1) Κοζλόφ Γεώργιος Πολιτική Οικονομία του σοσιαλισμού Εκδόσεις Πλανήτης .
- 2) Κοντάκου Α. Ανάλυση Ισολογισμών Εκδόσεις Ευγενιδίου Ιδρύματος 1980 .
- 3) Λιανός Θεόδωρος & Χρήστου Πολιτική Οικονομία Εκδόσεις ΟΕΔΒ
- 4) Μαρξ Μισθός Τιμή και Κέρδος Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή Αθήνα 1985 .
- 5) Μπουχάριν Οικονομία του Εισοδήματiα Εκδόσεις Κριτική.
- 6) Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια .
- 7) Νικιτίν Π. Βάσεις Πολιτικής Οικονομίας Εκδόσεις Γνώσεις.
- 8) Παπαδημητρίου Δ. Βιομηχανικός Λογισμός Εκδόσεις Παπαζήση.
- 9) J. ROBINSON Δοκίμιο για την Οικονομική του Μαρξ Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα 1986 .
- 10) Οικονομική Σχολή Πανεπιστημίου Λομονόφ Μόσχας Πολιτική Οικονομία Έκδοση Υπουργείου Παιδείας της ΕΣΣΔ.
- 11) Φακιολά Ε. Ανάλυση Οικονομικής Πολιτικής ΕΣΣΔ Ανατολικών χωρών Εκδόσεις Σάκουλα .
- 12) Χαστάς Οικονομική ζωή και επιχειρηματική δραστηριότητα Εκδόσεις Ιδρύματος Ευγενίδου.
- 13) Χαλικόπουλου Εισαγωγή εις την οικονομικήν θεωρία .
- 14) Χρυσοκέρης Ανάλυση Ισολογισμών Εκδόσεις Παπαζήση .
- 15) Χριστοδουλόπουλος θεωρητική Πολιτική Οικονομία Εκδόσεις Πίνδαρος .
- 16) Αρχές Πολιτικής οικονομία Έκδοση Ανωτέρας και Μέσης Εκπαίδευσης.
- 17) Χρυσοκέρης Βιομηχανικός Λογισμός .

